

A FORINT ÚTJA AZ EURÓHOZ

2001. november

Készült a Magyar Nemzeti Bankban.
Kiadja: a Magyar Nemzeti Bank Műszaki-Ellátási főosztálya
Kiadásért felel: Bercsényi Botond
A tervezés, a tipográfia és a tördelés
a Műszaki-Ellátási főosztály kiadványi csoportjának munkája
1850 Budapest, V. Szabadság tér 8–9.
Internet: <http://www.mnb.hu>
ISBN: 963 9057 738

Tartalomjegyzék

ELŐSZÓ	5
I. Csatlakozás az Európai Unióhoz	7
Történelmi esély a felzárkózásra	9
Az EU-tagság előfeltételei és a magyar gazdaság felkészültsége	13
II. A Gazdasági és Monetáris Unió	19
A Gazdasági és Monetáris Unió megvalósítása	21
A Gazdasági és Monetáris Unió intézményrendszere	23
Az euró bevezetésének előnyei	26
Az euró bevezetésének feltételei	31
III. Felkészülés az euró bevezetésére Magyarországon	39
Magyarország monetáris uniós tagságának időzítése	41
Az euró magyarországi bevezetésének hosszú távú hasznai	42
A monetáris uniós tagság feltételeinek teljesítése	44
Az MNB jogi státusza az uniós követelmények tükrében	46
Az új monetáris és árfolyam-stratégia	50
ÖSSZEGRÉS	57

Előszó

Tisztelt Olvasó!

Az Európai Unió állam- és kormányfői 2001 júniusában ismételten elkötelezték magukat az Európai Unió bővítése – azaz új országok, s köztük Magyarország tagként való felvétele – mellett, és az Unió kibővítését megfordíthatatlan folyamatnak nevezték. Kimondták továbbá: a cél a legfelkészültebb tagjelölt országok számára az, hogy az Európai Parlament 2004-ben megrendezésre kerülő választásain már az Európai Unió tagállamaiként vegyenek részt. Ennek alapján joggal mondhatjuk, hogy csatlakozásunk az Európai Unióhoz immár megfogható közelségbe került. Továbbgondolva az integrációs folyamatot, amennyiben a fentiek alapján Magyarország 2004. januári csatlakozását feltételezzük, az ahhoz szükséges feltételek teljesítését követően akár már 2006/2007-ben a monetáris unió tagjai is lehetünk, azaz Magyarországon a forintot felváltva bevezetésre kerülhet az Európai Unió közös valutája, az euró.

Kézenfekvő, hogy ezt a jelentős kettős célkitűzést komoly felkészülés előzi meg. Egyfelől Magyarországnak teljesítenie kell az európai uniós, illetve a monetáris uniós tagság előfeltételeit, másfelől a magyar gazdaságnak érettnak kell lennie az új helyzettel járó kihívásokkal szemben. A Magyar Nemzeti Bank megítélése szerint érdemes azért erőfeszítéseket vállalni, hogy Magyarország az uniós tagság elnyerését követően minél előbb az euróövezetnek is tagja lehessen, hogy az euró a forintot felváltó nemzeti fizetőeszközzé váljon. Ezen erőfeszítések eredményeként hosszabb távon gyorsabb gazdasági növekedésre, nagyobb stabilitásra, végső soron tartósan növekvő jólétre számíthatunk.

Kiadványunk arra tesz kísérletet, hogy a téma iránt érdeklődő olvasóval megismertesse Magyarország Európai Unióhoz történő gazdasági integrációjának a folyamatát. Bemutatjuk továbbá a Gazdasági és Monetáris Unió létrejöttéhez vezető utat, valamint a közös pénz, az euró bevezetésének előnyeit és előfeltételeit. Végül részletesen kitérünk arra, hogy Magyarországnak miért érdemes az euró minél előbbi átvételére törekednie, arra, hogy eddig ennek érdekében milyen lépések történtek, és arra, hogy melyek a hátralevő feladatok – elsősorban a Magyar Nemzeti Bank számára.

Reményeink szerint e kiadványunk iránti érdeklődést növeli az a tény, hogy 2002. január elsején az 1999 januárjában bevezetésre került, de eddig csak számlapénz formájában létező közös valuta, az euróbankjegyek és -érmék forgalomba hozatalával kézzel fogható valósággá is válik Európának jelentős részében.

Budapest, 2001. november

Járai Zsigmond

I. Csatlakozás az Európai Unióhoz

Történelmi esély a felzárkózásra

Magyarországon mind a politikai erők többsége, mind a szélesebb közvélemény osztja azt az álláspontot, ami szerint az Európai Unióhoz (EU) történő csatlakozás rendkívüli lehetőséget nyújt a magyar gazdaság számára arra, hogy a lehető legkedvezőbb körülmények között zárkózzon fel a fejlett térséghez. Ez a rendkívüli lehetőség azonban csak akkor használható ki teljes mértékben, ha a magyar gazdaság eljut ezen a felzárkózási pályán egy olyan pontra, ahol már képes az integráció nyújtotta előnyök kiaknázására. Ennek megvalósítása nagy kihívást jelent ugyan az ország számára, de soha nem szabad szem elől téveszteni, hogy a felzárkózáshoz szükséges lépések az európai uniós csatlakozástól függetlenül is egybeesnek a magyar gazdaság érdekeivel.

Hazánk európai uniós integrációja történelmi esély a felzárkózásra. Már a csatlakozási folyamatban, majd a tagság első éveiben – részben az Európai Uniótól származó pénzügyi támogatások segítségével, de elsősorban a megfelelő gazdaságpolitika révén – elérhető, hogy a magyar gazdaság magas növekedési üteme lehetővé tegye az életszínvonal folyamatos és érzékelhető emelkedését, az ország közállapotának lényeges javulását, az egészséges környezet kialakítását és az ország egyes területei között a fejlettségi különbségek enyhítését.

Az európai integráció több évtizedes történelmében a jelenlegi bővítési folyamat sok tekintetben eltér a korábbiaktól. Egyrészt még sohasem volt ilyen nagy a jelentkezők száma, másrészt most a korábbinál jóval nagyobb fejlettségi különbség tapasztalható mind a tagjelöltek és az Európai Unió tagállamai, mind pedig az egyes tagjelöltek között. Ráadásul a bővítési folyamat megkezdésével lényegében párhuzamosan ment végbe az európai integráció újabb elmélyülése a monetáris unió megvalósításával, azaz az euró bevezetésével 1999. január 1-jén az EU 11 tagállamában (majd 2001. január 1-jén Görögországban).

Mivel egy egységes gazdasági övezet működésének sikeressége azon is múlik, hogy a részt vevő országok között ne maradjanak fenn túl nagy fejlettségbeli különbségek, a tagságra való felkészülés a csatlakozási folyamat legfontosabb mozzanata. Az ország (vagy a régió) fejlettségén itt a termelékenység szintjét, az életszínvonalat, a politikai stabilitást, a környezeti és infrastrukturális állapotokat, az intézmények és a közigazgatás működésének minőségét, az átlátható jogrendszert és a jogérvényesítés lehetőségét kell érteni.

AZ EGYSÉGES PIAC

Az egységes piac egy olyan, belső határok nélküli piac, amelyen belül biztosított a „négy szabadság”: az áruk, szolgáltatások, a tőke és a személyek szabad áramlása. Az egységes piac megvalósítását 1992 végéig tűzte ki az Európai Közösség. Ezt a célt egyrészt a jogszabályok harmonizálása, másrészt az ún. kölcsönös elismerés stratégiájának segítségével kívánták megvalósítani. (A kölcsönös elismerés keretében a tagállamok egyenlőnek ismerik el egymás eltérő szabályait vagy minősítéseit, amennyiben azok ugyanazon célt szolgálják).

Az egységes piac működését a közös valuta bevezetése is segíti, ám az utóbbi években történt jelentős előrehaladás ellenére az Európai Unió egységes piacán még mindig nem sikerült felszámolni minden korlátozást.

Miközben a szabályok egyformán vonatkoznak az övezet minden tagjára, felzárkózási képesség hiányában egy új tag számára nagyon fájdalmas következményekkel járhat az Európai Unió egységes piacán való részvétel. Az egységes piachoz való alkalmazkodás egyfelől kihívás és kényszer, másfelől azonban újabb lehetőségeket teremt a gazdasági fejlődés számára.

A felkészülés a tagság elnyeréséig tart, a felzárkózás viszont a csatlakozás után is folytatódik. Ezt a folyamatot az Európai Unió átlagánál gyorsabb gazdasági növekedés jellemzi, és ennek velejárója lesz a reálbérek és az életszínvonal érzékelhető emelkedése. E folyamatot szükségképpen kíséri a szolgáltatások ár-színvonalának az átlagos infláció ütemét meghaladó növekedése is.

Történeti példák igazolják, hogy megfelelő gazdaságpolitika mellett az Európai Unión belül valóban végbemegy a felzárkózási folyamat. Az elmúlt közel három évtizedben négy olyan ország vált az Európai Unió (illetve korábban az Európai Közösségek) tagjává, amelyek egy főre jutó bruttó hazai terméke (GDP) a csatlakozáskor – az akkori valutaárfolyamokon mérve – nem haladta meg az uniós átlag hatvan százalékát: Portugália, Spanyolország, Görögország és Írország. Tagságukat követően ezek az új tagállamok jelentős támogatásokat kaptak a közös költségvetésből, és ezek felhasználásának hatékonyságától, a tagságból adódó egyéb lehetőségek kihasználásától, illetve általában gazdaságpolitikájuk versenyképesség-orientációjától függően különböző mértékben csökkentették viszonylagos lemaradásukat. Mi több, Írországnak a kilencvenes évek végén már az EU-átlagot is sikerült meghaladnia, míg ezt megelőzően gazdasági fejlettségi szintje jóval az EU átlaga alatt volt.

A sikeres felzárkózás nem csupán azért fontos, mert így tudjuk leginkább kihasználni a tagságból származó előnyöket. Az Európai Unió valójában nem is hajlandó olyan országot a tagjai sorába fogadni, amely gazdasági teljesítőképességét tekintve túlságosan elmarad az Európai Unió átlagos szintjétől, és nem rendelkezik megfelelő felzárkózási képességgel. Miért okozna problémát az Európai Unió számára egy ilyen ország? Egy ilyen állam csatlakozása egyrészt megzavarhatná az egységes piac működését, mert nem tudná állni a versenyt a fejlettebb tagállamokkal, nem tudná vállalni a tagsággal járó kötelezettségeket. Másrészt az ilyen országok felzárkóztatása olyan mértékben terhelné meg az Európai Unió közös költségvetését, amit a jelenlegi tagállamok nem kívánnak vállalni.

Az Európai Unió egésze számára persze az lenne a legelőnyösebb megoldás, ha az egységes piac az uniós átlaggal legalábbis megegyező fejlettséggel rendelkező országokkal bővülne. Erre 1995-ben volt példa, amikor Ausztria, Finnország és Svédország csatlakozott az Unióhoz. Ha azonban ilyen követelményt fogalmaznának meg a jelenleg csatlakozni kívánó kelet-közép-európai országok számára, ez akár több évtizeddel is elhalaszthatná a csatlakozás lehetséges időpontját. Bizonyos mértékben az Európai Uniónak is érdeke, hogy a bővülési folyamat a belátható jövőben folytatódjék, ugyanakkor egyetlen tagjelölt országnak sem érdeke, hogy felkészületlenül váljon az Európai Unió tagjává.

Ha viszont megfelelő felzárkózási képességgel rendelkező új tagállamokkal bővül az Európai Unió, a kibővülés nyomán világpolitikai és -gazdasági súlya egyaránt nőni fog, és javulhat nemzetközi versenyképessége is. A kelet-közép-európai térség – immár az EU egységes piacának részeként – várhatóan tartósan gyors ütemű gazdasági növekedése mind az értékesítési lehetőségek bővülése, mind pedig a növekedési források tekintetében összességében kedvező lehetőségeket teremt a jelenlegi tagállamok gazdasági fejlődése szempontjából is. Nem elhanyagolható az sem, hogy az új tagok felvétele hozzájárul a térség egészének politikai stabilitásához.

EURÓPAI ÁRAK – EURÓPAI BÉREK?

Már most is sokan teszik fel azt a kérdést, hogy ha Magyarországon európai szintű árak vannak, akkor miért nincsenek európai szintű bérek.

A válasz alapvetően az, hogy a bérek színvonalát az országban elért termelékenység határolja be, tehát csak a magyar termelékenység (azaz a munkaerő hatékonysága) javulásával párhuzamosan következhet be az európai bérszint közelítése.

Érdekes azonban megvizsgálni azt is, hogy valóban európai szintűek-e az árak hazánkban. Általában elmondható, hogy nagyon sok termék ára egyre kisebb különbséget mutat az EU tagállamaihoz képest. (Ez különösen a külkereskedelmi forgalomba kerülő termékek esetében van így.) Ugyanakkor az is tény, hogy sok területen – főleg a szolgáltatások terén – még egyáltalán nem alakultak ki „európai árak”.

Magyarországon a színház- és mozijegyek ára, a fodrász vagy a fogorvos díjai, az étteremben elfogyasztott étel és ital ára minden eddig bekövetkezett áremelkedés ellenére még mindig lényegesen alacsonyabb bármely EU-tagállam árainál. Egyes mezőgazdasági és élelmiszer-ipari árak szintén alacsonyabbak az EU-országok árainál, illetve vannak olyan termékek és szolgáltatások, amelyek árai feltehetően belátható időn belül nem is fogják elérni az EU-országokét.

Az alacsonyabb fejlettségi szintű országokra általánosan jellemző a fenti sajátosság. A termékek egy csoportjának – a külkereskedelmi forgalomba kerülő termékeknek – hazai és külföldi árai kiegyenlítődnek, miközben más fogyasztási tételek árai, főként a szolgáltatásoké hosszabb távon is alacsonyabbak (bár gyorsabban nőnek) a kevésbé fejlett országokban, mint a fejlettebbekben. Ennek következtében az általános árszínvonal is alacsonyabb. E sajátosság miatt a magyar és a nyugat-európai bérek egyszerű összehasonlítása eltúlozza az anyagi jólétben vagy fogyasztásban meglévő különbségek mértékét.

Pontosabb – és jóval kedvezőbb – képet kapunk a bérek ún. vásárlóerő-paritásos árfolyamon történő összehasonlítása révén (azaz az adott összegű hazai fizetőeszközért otthon és külföldön kapható áruk és szolgáltatások mennyiségének összevetéséből kapott átváltási arányon), mert a vásárlóerő-paritásos árfolyam éppen az árszínvonalban megmutatkozó eltérés hatását küszöböli ki.

A vásárlóerő-paritáson történő összehasonlítás sem képes azonban kezelni egy további, a kevésbé fejlett gazdaságokat általában jellemző körülményt, nevezetesen azt, hogy ezen országokban a fogyasztáson belül viszonylag magas a nem pénzen vásárolt termékek és szolgáltatások aránya. Ezek közé tartozik többek között az állam adóbevételeiből nyújtott közösségi szolgáltatás (oktatás, egészségügy), a munkaadók által – adózási okokból – biztosított ún. természetbeni juttatások (pl. autóhasználat), továbbá az önfogyasztás (például háztáji termelésből származó gyümölcs, hús vagy otthoni mosás, főzés, javítás). Ezeket is figyelembe véve, hazánk lemaradása az anyagi jólét tekintetében már ma is csekélyebb, mint a vásárlóerő-paritáson számított bérjövödelmekben, és jóval kisebb annál, mint amit a magyar és a nyugat-európai bérek közvetlen összehasonlítása sugall.

MÉRFÖLDKÖVEK MAGYARORSZÁG EU-INTEGRÁCIÓJA TERÉN

- 1988 Kereskedelmi és együttműködési megállapodás az Európai Közösség és Magyarország között. Ez a megállapodás hétéves programot irányzott elő a magyar kivített sújtó diszkriminatív korlátozások fokozatos lebontására.
- 1989 Magyarország diplomáciai kapcsolatot létesített az Európai Közösséggel. Az Európai Parlament kimondta, hogy elképzelhetőnek tartja társulási szerződés létesítését a kelet-közép-európai államokkal.
- 1990 Az Európai Tanács megerősítette az Európai Parlament említett határozatában foglaltakat. Életbe lépett a Phare-program, eltörölték Magyarországgal (és Lengyelországgal) szemben az importkorlátokat, valamint megkezdődtek a megbeszélések egy új típusú társulási megállapodás megkötéséről.
- 1991 Brüsszelben aláírták az Európai Megállapodást, az EK–magyar társulási egyezményt.
- 1993 Az Európai Tanács koppenhágai ülése már érdemben foglalkozott a bővítés feltételeivel, és megfogalmazta az ún. koppenhágai kritériumokat.
- 1994 Életbe lépett az Európai Megállapodás. Magyarország benyújtotta csatlakozási kérelmét. Az Európai Tanács korfui ülése megkezdte a kelet-közép-európai országok számára a csatlakozásra felkészítő stratégia kidolgozását.
- 1995 Az EU a csatlakozni kívánó országoknak átadta az ún. cannes-i Fehér könyvet, az Unió egységes piaci előírásainak tételes ismertetését tartalmazó jogszabálygyűjteményt. E szabályoknak a hazai jogrendbe való átültetése és tényleges alkalmazása az uniós csatlakozás egyik legszigorúbb feltétele.
- 1996 A magyar kormány megválaszolta az ország felkészültségét és a csatlakozási tárgyalások megkezdésére való érettségét vizsgáló kérdőívet.
- 1997 Júliusban a Bizottság nyilvánosságra hozta az Agenda 2000 című dokumentumát, ami az Unió 2000–2006-ra vonatkozó költségvetésének tervezetét tartalmazta – már a tervezett kibővülést is figyelembe véve. Javaslatot tett továbbá a közös agrárpolitika és a közösség által folyósított regionális támogatások rendszerének átalakítására. Ezen túlmenően a tagjelölt országok által megválaszolt kérdőívek figyelembevételével készített országtanulmányok alapján javaslatot tett arra, hogy 5+1 tagjelölttel, köztük hazánkkal, megkezdődjenek a csatlakozási tárgyalások. Decemberben az Európai Tanács luxemburgi találkozásán elfogadta a Bizottság azon javaslatát, hogy megkezdődjenek a csatlakozási tárgyalások az 5+1 országgal (Csehországgal, Észtországgal, Lengyelországgal, Magyarországgal, Szlovéniával, továbbá Ciprussal).
- 1998 Márciusban kezdetét vette hazánk és az Unió között a csatlakozási tárgyalások első szakasza, az ún. screening (átvilágítás). A screening során megtörtént a hazai és az uniós jog tételes összevetése és a csatlakozáshoz szükséges tennivalók rögzítése. Szeptemberben – az átvilágítás folytatódásával párhuzamosan – megkezdődtek az ún. érdemi tárgyalások, amelyeken az adott tárgyalási fejezetekkel kapcsolatban mind Magyarország, mind az Unió átadta tárgyalási pozícióját.
- 1999 Az Európai Tanács márciusi berlini csúcstalálkozásán döntés született az Agenda 2000-ről. Decemberben az Európai Tanács helsinki csúcstalálkozásán döntést hozott a tárgyalások megkezdéséről további hat tagjelölt állammal (Szlovákia, Litvánia, Lettország, Románia, Bulgária, Málta).
- 2000 Kormányközi Konferencia összehívása, amelynek célja, hogy módosításokat eszközöljön az EU alapítószerződéseiben a bővítésre való tekintettel. Ennek lezárásaként az Európai Tanács decemberi nizzai ülésén döntés született az intézmények reformjáról. A Nizzai Szerződés folyamatban lévő ratifikációját követően az EU részéről teljesült a bővítés megkezdése előtt álló utolsó előfeltétel.
- 2001 Az Európai Tanács júniusi göteborgi csúcstalálkozásán kilátásba helyezi a legfelkészültebb tagállamok számára 2002 végére a csatlakozási tárgyalások lezárását, valamint kimondja, a cél ezen államok számára az, hogy az Európai Parlament 2004-ben megrendezésre kerülő választásain már tagállamként vegyenek részt.

Az EU-tagság előfeltételei és a magyar gazdaság felkészültsége

Az Európai Unió viszonylag hamar, három évvel a kelet-közép-európai rendszerváltás után még 1993-ban meghatározta a tagjelöltekkel szemben a tagság feltételének a kritériumrendszerét az ún. koppenhágai kritériumok formájában.

A KOPPENHÁGAI KRITÉRIUMOK

Az Európai Tanács 1993-ban Koppenhágában hozott döntése alapján azok az országok csatlakozhatnak az Európai Unióhoz, amelyek politikai berendezkedése és gazdasági rendszere megfelel az alábbi kritériumoknak:

- A demokrácia stabilitását biztosító intézményrendszer, jogállamiság, az emberi és kisebbségi jogok tiszteletben tartása és védelme.
- Működő piacgazdaság, amely képes helytállni az Európai Unió belüli versenyben.
- A tagsággal járó kötelezettségek teljesítésének vállalása, azaz az *acquis communautaire* átvétele és alkalmazása, a politikai, gazdasági és monetáris unió céljainak elfogadása.

A koppenhágai kritériumok egyben azt is érzékeltetik, hogy a csatlakozáshoz vezető folyamat nem képzelhető el pusztán gazdaságdiplomáciai erőfeszítések sorozataként, amelyek révén el lehet jutni a csatlakozási egyezmény aláírásáig. Többről van szó: a gazdaságpolitikát, a gazdaság fejlődésének folyamatát alá kell rendelni e cél elérésének. A felsorolt kritériumok között van olyan, amely az EU-csatlakozástól függetlenül bármely, viszonylag fejlett piacgazdaság politikai és gazdaságpolitikai célja lehet, mint a működő demokratikus intézményrendszer, a piacgazdaság, valamint a versenyképesség kritériuma, és van továbbá köztük olyan, amelyik kifejezetten az EU-hoz való csatlakozás előfeltételének tekinthető, mint a közösségi joganyag, az *acquis communautaire* átvétele és a gazdasági és monetáris unió céljainak elfogadása.

ACQUIS COMMUNAUTAIRE

Az *acquis communautaire* (lefordítva: közösségi vívmányok) azon szerződések és jogszabályok gyűjtőneve, amelyek ma az Európai Unió minden tagállamában a hatályos joganyag részét képezik. Az *acquis communautaire* egy körülbelül 80 ezer oldalnyi joganyag, amely a szerződésben lefektetett alapelvektől (a személyek, az áruk, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgása) kezdve az állategészség-ügyi előírásokig magában foglalja mindazon jogszabályt, amit egy uniós tagállamnak be kell tartania.

A jogharmonizáció, tehát a nemzeti jog összhangba hozatala az Európai Unió joganyagával, messze túlmegegy egy átfogó jogszabály-módosítási munkálaton. A jogrendet nemcsak egyszerűen át kell venni, hanem a gyakorlatban is képesnek kell lenni az alkalmazására, ami egyebek mellett a megfelelő intézmények létrehozását, hatékony működését és a működésükhöz szükséges emberi erőforrások biztosítását is jelenti.

Az *acquis communautaire*-t egy leendő tagállamnak magára nézve is kötelező érvényűnek kell tekintenie: nemzeti jogrendszerét (alkotmányát, törvényeit, rendeleteit, szabványait stb.) hozzá kell igazítani, harmonizálnia kell, illetve bizonyos területeken azt kell elérnie, hogy a hatályos nemzeti jog semmilyen szinten ne legyen ellentmondásban a közösség hatályos jogszabályaival.

A jogszabályok átvétele mind az államnak, mind a vállalkozásoknak jelentős többletkiadást okozhat. Ezért a csatlakozás előtti felkészülést tudatos gazdaságpolitikával kell támogatni. A következő években az államháztartás kiadási oldalán helyet kell szorítani a csatlakozás miatti költségeknek, miközben a gazdaságpolitikának továbbra is törekednie kell a hiány csökkentésére, az államadósság mérséklésére, az ár- és árfolyam-stabilitás elérésére, és ami mindezek velejárója: a kamatok mérséklésére. Ez a felsorolás az ún. maastrichti kritériumokat idézi, amelyek azonban már nem az EU-csatlakozás, hanem a monetáris unióban való részvétel, azaz az euró bevezetésének a feltételeit határozzák meg (ezek a következő fejezetben kerülnek részletes bemutatásra). A koppenhágai gazdasági kritériumok azonban – a monetáris uniós részvétel feltételeként megállapított maastrichti kritériumokkal szemben – nem határoznak meg konkrét, számszerűsített célokat. Itt „csupán” annyiról van szó, hogy a csatlakozni kívánó országok gazdaságában olyan tendenciáknak kell érvényesülniük, amelyek mintegy előrevetítik azt, hogy az ország hosszú távon képes lesz a felzárkózásra, az EU-országok gazdasági szintjéhez való közelítésre. Egy ilyen konvergenciafolyamat azonban csak akkor valósítható meg, ha a főbb egyensúlyi mutatók (az államháztartási hiány, az államadósság alakulása, az infláció stb.) egyre inkább közelednek azokhoz a mutatókhoz, amelyeket a Maastrichti Szerződés meghatározott. Az Európai Unió szóhasználatával élve úgy is fogalmazhatunk, hogy a felzárkozási folyamathoz a reál- és a nominális konvergencia megvalósulása egyaránt szükséges.

Mivel a csatlakozni kívánó országoknak a koppenhágai kritériumok alapján előbb-utóbb a monetáris unióban is részt kell venniük, gazdaságpolitikájuk feladata olyan makrogazdasági pálya kialakítása, amely úgy képes biztosítani a dinamikus gazdasági növekedést és az életszínvonal javítását, hogy közben az egyensúly nem kerül veszélybe, azaz egyszerre valósítja meg a reál- és a nominális konvergenciát. Amennyiben ezek a feltételek teljesülnek, úgy fenntartható növekedési pályáról beszélünk.

A REÁL- ÉS A NOMINÁLIS KONVERGENCIA

Reálkonvergencia: az Európai Unió nyelvezetében azt jelenti, hogy a fejletlenebb tagállamok gazdaságának fejlettségi szintjét és a lakosság életszínvonalát a fejlett tagállamokéhoz kell közelíteni. Ezt gyakorlatilag úgy lehet megvalósítani, hogy az elmaradottabb tagállamok jövedelemtermelő képessége gyorsabban nő, mint a közösségi átlag. E folyamat fő mozgatórugója a foglalkoztatottság és a termelékenység növelése, valamint azon hátrányos tényezők hatásainak csökkentése vagy kiszűrése, amelyek az elmaradottság okozói (pl. az infrastruktúra színvonala, a gazdasági tevékenység jellege, a földrajzi fekvés stb.). Úgy is lehet fogalmazni, hogy a reálkonvergencia egy adott ország gazdaságpolitikájában a növekedési tényezőt testesíti meg.

Nominális konvergencia: arra irányul, hogy a tagállamok gazdasági főbb pénzügyi mutatóik tekintetében stabilak legyenek, és közösségi szinten ne mutassanak nagy szóródást. A nominális konvergencia a Közösségen belüli egyenlőtlenségek felszámolásának másik iránya (amit elsősorban a maastrichti kritériumrendszer testesít meg), a gazdaságok egyensúlyi mutatóinak közelítése.

A felzárkózási folyamat sikerességének alapja a versenyképesség javítása; a növekedésnek ezen kell alapulnia. Csak a versenyképesség megőrzése, illetve javítása biztosíthatja, hogy a magyar gazdaság megállja helyét a külföldi piacokon (és később az Európai Unió egységes piacán). Az erőteljesen bővülő export adja ugyanis a gazdasági növekedés alapját. Az export gyors bővülésén alapuló gazdasági növekedés mellett ugyanis a belföldi felhasználás (a fogyasztás és a beruházások) gyors emelkedése sem veszélyezteti az egyensúlyt.

A magyar gazdaság nemzetközi versenyképessége az elmúlt évtizedben erőteljesen javult. Hazánk összes exportján belül gyors ütemben nőtt a fejlett országokba, ezeken belül az Európai Unió tagállamaiba irányuló kivitel aránya, és a magyar exporttermékek részesedése az EU-országok összes behozatalában közel megháromszorozódott.

A felzárkózás során a beruházások és a fogyasztás olyan arányát kell fenntartani, amely nem veszélyezteti a gazdaság egyensúlyát. A felzárkózási periódusban az élénk beruházási tevékenység a termelőkapacitások felújításával, modernizálásával, új üzemek beindításával korszerű termelési szerkezet és új, versenyképes, a hazai és a külföldi igények kielégítésére alkalmas kapacitások kialakítását teszi lehetővé. Ugyanakkor figyelemmel kell lenni a gazdaság beruházás-felszívó képességére is. E folyamatok megfelelő alakításában a gazdaságpolitika kiemelkedő szerepet játszik azzal, hogy segíti a vállalati szektor erősödését és a versenyképesség javítását. Ezért stabil jogi és intézményi keretek kialakítása révén javítani kell a befektetési környezetet, és olyan kiszámítható gazdaságpolitikát kell folytatni, amely elősegíti a vállalati jövedelmezőség fenntartását.

Az EU-csatlakozás nemcsak a verseny szempontjából ró terheket a vállalatokra. Az uniós jogszabályok átvétele és azok gyakorlati alkalmazása során ugyanis számos esetben pótlólagos beruházásokat kell megvalósítani (pl. bizonyos környezetvédelmi előírások betartásához), ezek nagy része azonban szintén csak állami szerepvállalással kivitelezhető.

Az államháztartás egyensúlyának fenntartása a felzárkózás és a csatlakozás időszakában rendkívül nehéz feladat. A viszonylag magas adóterhelést csökkenteni kell a tartósan gyors gazdasági növekedés érdekében.

A költségvetés kiadási oldalának visszafogása pedig azért ütközik nehézségekbe, mert az európai uniós jogszabályok gyakorlatba történő átültetéséhez számtalan olyan fejlesztés, beruházás tartozik, amelyek megvalósítása a csatlakozás előfeltétele, másrészt a gazdaság versenyképessé tétele is megköveteli néhány területen az aktív állami szerepvállalást. Ennek ellenére – a korábbinál kevésbé radikálisan – indokolt lehet az állam jövedelemközpontosító és -újraelosztó szerepének további csökkentése, mert ezáltal a nemzetgazdaságban keletkezett jövedelmek nagyobb hányada válik hozzáférhetővé a magán-szektor számára.

Összességében elmondható: az európai integráció nem önmagáért való cél, hanem végső soron fokozza a magyar gazdaság rugalmasságát, s ezáltal a gazdaság teljesítőképességét.

A versenyképesség javítása és a fenntartható gazdasági növekedés a gazdaságpolitika önálló céljai, de összhangban állnak az Európai Unió tagsági követelményeivel és feltételeivel. Mindebből következik, hogy az e célok megvalósításához elengedhetetlen „befektetés” nem kizárólag az EU-tagság reményében történik, hiszen ugyanúgy alapfeltétele a nyugat-európai sinthez való felzárkózást biztosító, fenntartható növekedési pályának, az életszínvonal javításának és az ország jóléte emelésének.

AZ EURÓPAI INTEGRÁCIÓ ÚTJA

A második világháborút követően a nyugat-európai országok közötti kapcsolatok alakításának vezérlő elve – a további háborús konfliktusok elkerülése mellett – a gazdasági együttműködés elmélyítése, a nagyobb, több országot átfogó gazdasági régió stabilabbá és versenyképesebbé tétele volt.

Az ötvenes években 6 nyugat-európai ország (Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, a Német Szövetségi Köztársaság és Olaszország) három olyan nemzetközi integrációs szerződést kötött, amelyek kiindulópontjává váltak az európai integrációnak. Ezek a szerződések hozták létre az Európai Közösségeket (EK). A három alapítószerződés legjelentősebbike az Európai Gazdasági Közösségről (EGK) szóló megállapodás volt, amelynek keretében a tagállamok vámunió kialakítása mellett kötelezték el magukat. Emellett megfogalmaztak más célokat is, mint például az áruk, szolgáltatások, személyek és a tőke szabad áramlását lehetővé tevő közös piac, valamint a közös agrárpolitika létrehozását.

A vámunió megvalósításának utolsó lépésekor az Európai Közösségek állam- és kormányfői megfogalmazták, illetve megerősítették az integráció további céljait. Ezek között szerepelt a közös piac megvalósítása, a közösségi költségvetés, az Európai Közösségek erősítése egy gazdasági és monetáris unió, az Európai Politikai Együttműködés létrehozásával, valamint az Európai Közösségek kibővítésével.

Az Európai Közösségek integrációja tehát két irányban haladt: egyrészt bővítésére, azaz tagállamai számának folyamatos növelésére, másrészt elmélyülésére, azaz az integráció hatáskörének kiszélesítésére irányult. Ez a kettős folyamat párhuzamosan haladt, és ma is tart.

Az EK első kibővítésére 1973-ban került sor az Egyesült Királyság, Dánia és Írország felvételével. 1981-ben Görögország, 1986-ban pedig Spanyolország és Portugália szélesítette a tagállamok körét. 1995-ben három további ország, Ausztria, Finnország és Svédország csatlakozására került sor.

A Közösség integrációja elmélyülésének az útját az alapítószerződések módosításai, illetve újabb szerződések létrejötte jelzi:

Az Egységes Európai Okmány: az Egységes Európai Okmány az alapítószerződések – ezen belül főleg az EGK-szerződés – első átfogó módosítása. 1986 februárjában írták alá az akkori EK-tagállamok, és 1987. július 1-jén lépett hatályba, miután a tagállamok ratifikálták. Az Egységes Európai Okmány legfőbb eleme az egységes európai piac megteremtésének megfogalmazása volt, ami első számú integrációs célkitűzéssé vált. Az egységes piac fokozatos megvalósulását legkésőbb 1992. december 31-ére tervezték. Az Egységes Európai Okmány új fejezeteket integrált az EGK-szerződésbe a gazdasági és szociális összefogásról, a kutatásról és műszaki fejlesztésről, valamint a környezetvédelemről. Emellett az Európai Közösségek rendszerébe építette be az Európai Politikai Együttműködést.

A Maastrichti Szerződés: a Maastrichti Szerződés keretében történt az alapítószerződések második átfogó, eddig legjelentősebb módosítása. Az 1992. február 7-én aláírt szerződés 1993. november 1-jén lépett hatályba. A módosítások az Egységes Európai Okmány reformjainak és az Unió integrációs folyamatának logikus következményei. A Maastrichti Szerződést két kormányközi konferencia keretében fogalmazták meg, az egyik a Gazdasági és Monetáris Unióról (lásd a 2. fejezetet), a másik a politikai unióról szól. A politikai együttműködés terén a Maastrichti Szerződés erősítette az Európai Parlament szerepét, bevezetette az európai uniós állampolgárság elvét, és létrehozta az Európai Parlament mellett működő ombudsman intézményét. A Maastrichti Szerződés rögzítette a szubszidiaritás elvét, amelynek értelmében a közösségi intézmények csak akkor tehetnek lépéseket olyan területeken, amelyek nem tartoznak kizárólagos illetékességükbe, ha igazolható, hogy a javasolt lépések céljait jobban el lehet érni közösségi intézkedésekkel, mint a tagállamok intézkedései révén. Emellett a Maastrichti Szerződés bevonta az addig kormányközi, nem pedig közösségi szinten koordinált két terület: a kül- és biztonságpolitika, valamint a bel- és igazságügyi együttműködés gazdasági szempontból jelentős részeit a közösségi intézményi keretek közé. Az európai integrá-

ciót ezáltal három ún. pillérre helyezte: az Európai Közösségekkel álló első pillérre, a közös kül- és biztonságpolitikát felölelő második pillérre és a bel- és igazságügyi együttműködést rögzítő harmadik pillérre. E három pilléres integrációs struktúrának a Maastrichti Szerződés az Európai Unió elnevezést adta.

Az **Amszterdami Szerződés**: ez a közösségi szerződések harmadik átfogó átdolgozása; 1997. október 10-én írták alá Amszterdamban, és 1999. május 1-jén lépett hatályba. A szerződésmódosítás legfőbb célja az immár 15 tagállammal működő és kibővítés előtt álló Unió működőképességének hosszú távú fenntartása volt. A tervezett intézményi reformoknak azonban csak egy részét valósították meg, éppen ezért már magában az Amszterdami Szerződésben rögzítették az újabb reformok szükségességét. Az intézményrendszerrel kapcsolatos rendelkezéseken kívül (amelyek többek között erősítették az Európai Parlament szerepét, csökkentették az egyhangúlag hozott döntések számát a minősített többséggel hozott döntések növelésével, megerősítették a Bizottság elnökének a hatáskörét) a szerződés megerősítette az EU alapelveit (szabadság, demokrácia, emberi jogok, jogállamiság), és bevezetett egy eljárást, amely alapján egy tagállam bizonyos jogait felfüggeszthetik, amennyiben súlyosan és tartósan megsérti ezen alapelveket. A Schengeni Egyezmény (amely a személyforgalom belső határokon történő ellenőrzésének megszüntetéséről, a vízum- és tartózkodási politika részleges harmonizációjáról és a rendőri erők együttműködéséről rendelkezett), valamint a bel- és igazságügyi együttműködés nagy része a közösségi politikák részévé vált. Egy foglalkoztatásról szóló fejezetet is bevettek az EK-szerződésbe, továbbá – az áttekinthetőség céljából – az Amszterdami Szerződés újraszámozta az EK- és az EU-szerződések cikkelyeit.

A 2000 decemberében aláírt **Nizzai Szerződés** az ugyanazon évben összehívott kormányközi konferencia eredményeként hivatott volt az Amszterdami Szerződésben véghez nem vitt reformok megvalósítására. Ennek a célkitűzésnek a Nizzai Szerződés nagyrészt eleget tesz, bár egyes kulcskérdésekben a tagállamoknak továbbra sem sikerült egyezsége jutniuk, ami egy további, 2004-ben összehívandó kormányközi konferenciát tesz szükségessé. A tagjelöltek számára jelentős eredmény, hogy a Nizzai Szerződés tartalmazza a majdani tagságuk esetén a rájuk vonatkozó szavazati és képviseleti (arány-)számokat, valamint az EU a reformok kapcsán saját magát az újabb bővítési körre érettnek minősítette. Ezek a rendelkezések azonban csupán a Nizzai Szerződés ratifikálását követően lépnek hatályba.

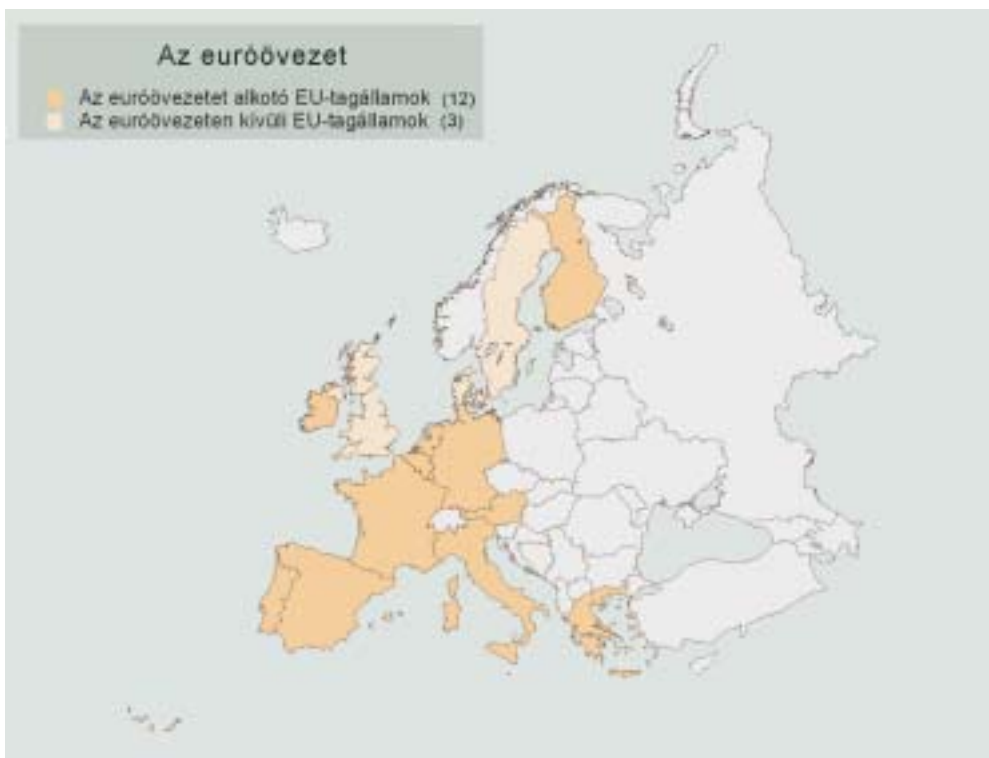
II. A Gazdasági és Monetáris Unió

A Gazdasági és Monetáris Unió megvalósítása

A Gazdasági és Monetáris Unió (GMU) célkitűzése az EU-tagállamoknak azt a felismerését tükrözi, hogy az egységes piac csak közös monetáris politika mellett valósulhat meg. Ez nem nélkülözheti a gazdaságpolitikák összehangolását és a költségvetési fegyelmet. A monetáris unió megvalósítása azzal jár, hogy a benne részt vevő tagállamok közösen alakítják a monetáris unió egészére vonatkozó egységes monetáris és árfolyam-politikát, és közös pénzt használnak. Az egységes monetáris politika konkrét meghatározásával és végrehajtásával pedig egy nemzetek fölötti intézményt bízhatnak meg, ez a közös jegybank.

Az, hogy az eurót elsőként bevezető tagállamok 1999 elejétől már közös és egységes monetáris politikát folytattak, míg a gazdaságpolitika egyéb területein csak a szoros együttműködést tűzték ki célul, gazdasági okok mellett elsősorban a politikai unió felé tett lépések jelenlegi eredményeivel áll összefüggésben. Mindaddig, amíg fennmarad a tagállamok politikai önállósága, nehezen képzelhető el, hogy lemondanának politikai céljaik megvalósításában is kiemelkedő szerepet játszó, önálló nemzeti költségvetésről. Nem véletlen, hogy az EU közös költségvetése a tagállamok összesített bruttó hazai termékének (GDP) arányában csak alig több mint egy százalékot tesz ki, miközben a nemzeti költségvetések GDP-hez viszonyított aránya 40 százalék körül alakul. Ez az összevetés is jelzi, hogy a költségvetési politika terén az EU-országok egyelőre nem kívánják feladni önállóságukat.

A Maastrichti Szerződés három szakaszban irányozta elő a Gazdasági és Monetáris Unió megteremtését. A közös pénz bevezetésével összefüggő, rendkívül összetett jogi, technikai, logisztikai és szervezési feladatok megoldására pedig egy szintén három periódusra osztható, részletes ütemtervet készítettek. A félreértések elkerülése végett a GMU esetében három szakaszcsoportról, míg az euró bevezetésével kapcsolatban három fázisról szokás beszélni.

A GMU HÁROM SZAKASZA ÉS AZ EURÓ BEVEZETÉSÉNEK HÁROM FÁZISA

A Gazdasági és Monetáris Unióig vezető út három szakasza

1. szakasz: 1990. július 1. – 1993. december 31.

- A tőkemozgásokra vonatkozó korlátozások teljes leépítése.
- A tagállamok közötti szorosabb gazdaságpolitikai egyeztetés kereteinek kialakítása (többéves konvergenciaprogramok alapján).
- A nemzeti jegybankok közötti szorosabb együttműködés kialakítása.

2. szakasz: 1994. január 1. – 1998. december 31.

- Az Európai Monetáris Intézet (EMI) megalapítása és ennek keretében a Központi Bankok Európai Rendszere (KBER), valamint az egységes monetáris politikára való áttérés jogi, intézményi és technikai előfeltételeinek kialakítása.
- A fő célkitűzés a nominális konvergenciakritériumok teljesítése, illetve a tagállamok gazdasági teljesítményének közelítése.
- A nemzeti monetáris politikák koordinációja.
- A tagállamok közötti gazdaságpolitikai koordináció erősítése (évente meghatározott gazdasági irányelvek lefektetése és ezek, illetve a túlzott költségvetési hiány elkerülését célzó felügyeleti mechanizmus létrehozása).
- A nemzeti jegybankok függetlenségének biztosítása a szerződés előírásai alapján.

3. szakasz: 1999. január 1-jétől

- A monetáris unióban részt vevő országok valutája és az euró közötti átváltási arányok visszavonhatatlan rögzítése.
- A monetáris politika delegálása a KBER-hez, és ezzel az egységes monetáris politika meghatározása és végrehajtása.

Az euró bevezetésének fázisai

1. fázis: 1998. május 1–3. – 1998. december 31.

- Döntés az eurót bevezető országok köréről.
- Az Európai Központi Bank (EKB) és a KBER létrehozása.
- A pénzseréhez szükséges törvényi keretek és módosítások elfogadása.
- Az euróbankjegyek és -érmék előállításának kezdete.
- A monetáris unióban részt vevő országok valutája és az euró közötti átváltási arányok visszavonhatatlan rögzítése.

2. fázis: 1999. január 1. – 2001. december 31.

- Az euró számlapénzként történő bevezetése.
- A monetáris politika delegálása a KBER-hez, és ezzel az egységes monetáris politika meghatározása és végrehajtása.
- A KBER bevezeti a Transz-Európai Automatizált Valós Idejű Bruttó Elszámolási Rendszert (TARGET), és biztosítja az átváltást a visszafordíthatatlan konverziós rátán.

3. fázis: 2002. január 1. – legkésőbb 2002. február 28.

- Az euróbankjegyek és -érmék forgalomba hozatala.
- Pénzseré a közületi, vállalati és háztartási szektorban.
- Legkésőbb 2002. február 28-i határidővel a pénzserét a tagállamok mindegyikében végre kell hajtani. Ekkortól a nemzeti valuták véglegesen kikerülnek a forgalomból.

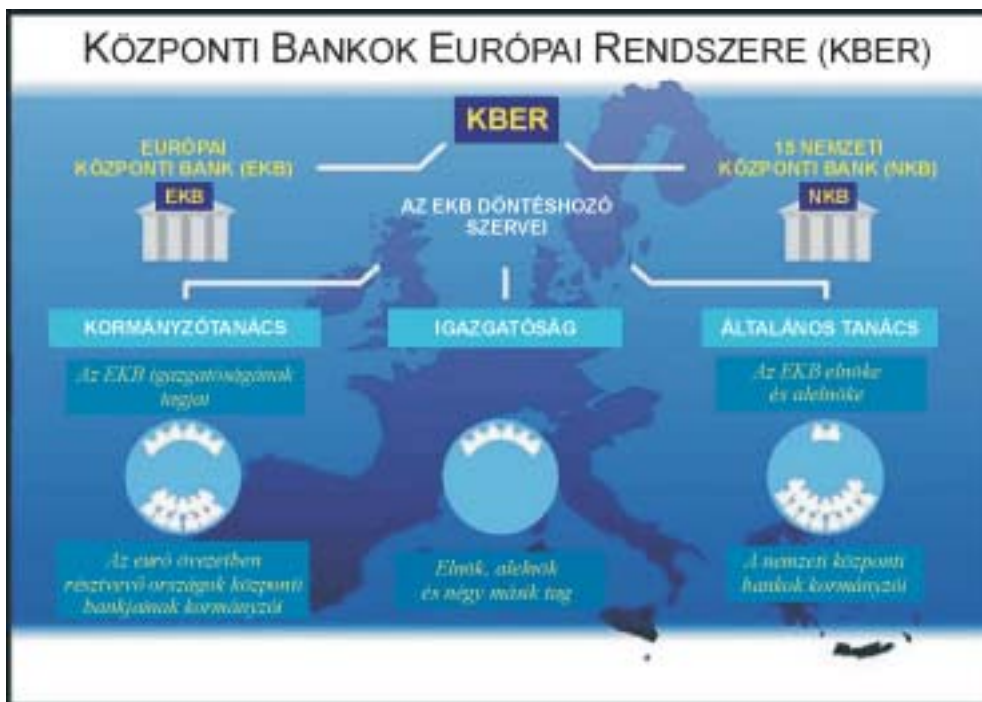
A Gazdasági és Monetáris Unió intézményrendszere

A Gazdasági és Monetáris Unió harmadik szakaszának kezdetével, 1999 januárjában vezették be a közös pénzt, az eurót az EU 11 tagállamában (Ausztria, Belgium, Finnország, Franciaország, Hollandia, Írország, Luxemburg, Németország, Olaszország, Portugália és Spanyolország). Négy EU-tagállamban (Dánia, az Egyesült Királyság, Görögország és Svédország) a Gazdasági és Monetáris Unió harmadik szakaszának kezdete nem jelentette egyben az euró bevezetését. Két évvel később, 2001. január elsején azonban Görögország is csatlakozott a monetáris unióhoz.

A kezdetben 11 (majd 12) EU-tagállam alkotta térség, amelyben a közös valuta bevezetésre került az egyszerűsítés kedvéért az „euróövezet” elnevezést kapta.

Az euróövezetben az egységes monetáris politika meghatározása és megvalósítása egy újonnan létrehozott intézmény, a Központi Bankok Európai Rendszerének (KBER) az illetékességébe tartozik. A KBER az 1998 júniusában létrehozott, frankfurti székhelyű Európai Központi Bankból (EKB) és a 15 EU-ország mindegyikének nemzeti jegybankjaiból áll.

Az euróövezet egységes monetáris politikájáért az EKB döntéshozó testületei a felelősök. Mivel a KBER-nek azon tagállamok nemzeti jegybankjai is tagjai, ahol még nem került sor a közös pénz bevezetésére, meghonosodott az eurórendszer elnevezés is, amely kifejezés nem szerepel a közösségi jogban, de jól szemlélteti az euróövezet és az azon kívül maradó tagállamok nemzeti jegybankjai közötti különbséget. Az eurórendszer az EKB-ból és az eurót már bevezető tagállamok nemzeti jegybankjaiból áll, így jelenleg az egységes monetáris politika megvalósítása az eurórendszer feladata.

Forrás: EKB

GAZDASÁGPOLITIKAI KOORDINÁCIÓ A GMU-BAN

Általános gazdaságpolitika

A szerződés a tagállamok kötelezettségévé teszi gazdaságpolitikájuk folyamatos egyeztetését. Ennek érdekében meghatározza az általános gazdaságpolitikai egyeztetés mechanizmusát, intézményi kereteit és eljárásrendjét, részletesen szabályozva a közreműködő intézmények szerepét, kompetenciáját.

Költségvetési politika

A tagállamok költségvetési politikájára nézve a közösségi jogszabályok az általános gazdaságpolitikai koordináció túlmutató, további követelményeket is tartalmaznak, főként az államháztartási hiány kordában tartása céljából, de figyelemmel vannak az államadósság alakulására is. A konvergenciakritériumok bemutatásánál részletezett, a túlzott deficit esetén alkalmazandó eljárás mellett az – annak kiegészítésére és pontosítására kialakított – ún. Stabilitási és Növekedési Egyezmény (SNE) rögzíti azokat a számszerűen is meghatározott költségvetési mutatókat, amelyek teljesítését az EU illetékes testületei szigorúan ellenőrzik, és azokat a szankciókat, amelyeket a mutatók túllépése esetében érvényesítenek az adott tagállammal szemben.

A SNE valamennyi EU-tagállamra érvényes, de néhány szempontból eltérő módon kezeli az eurót bevezető és az euróövezeten kívül maradó tagállamokat. A túlzott deficit fennállása esetén a szankciók csak az eurót bevezető tagállammal szemben alkalmazandók.

Az SNE fontos eleme, hogy kimondja: ahhoz, hogy a tagállamok a költségvetési hiányt néhány kivételes esetet leszámítva mindenkor a szerződés jegyzőkönyvében meghatározott referenciaértéken (a GDP 3 százalékán) belül tudják tartani, középtávon egyensúlyközeli vagy többletet mutató államháztartási egyenleget kell megcéloznuk. Ez lehetővé teszi, hogy a konjunktúra-ciklus mélypontján úgy növelhessék a költségvetés kiadásait, hogy ezzel nem sértik meg a 3 százalékra vonatkozó szabályt.

Az SNE további fontos eleme, hogy az euróövezetben részt vevő tagállamoknak stabilitási programot, az euróövezeten kívül maradó tagállamoknak konvergenciaprogramot kell készíteniük. Figyelembe véve azt a különbséget, hogy az euróövezeten kívüli tagállamok megtartják monetáris és árfolyam-politikai autonómiájukat, a stabilitási és a konvergenciaprogramok tartalmi kellékeit azonos módon határozták meg. A programoknak tartalmazniuk kell a középtávon egyensúlyközeli állapotot vagy többletet mutató államháztartási egyenlegre vonatkozó célkitűzést, be kell mutatniuk az ezt megalapozó költségvetési pályát és a program teljesítéséhez szükséges (alkalmazott vagy tervezett) költségvetési és egyéb gazdaságpolitikai intézkedéseket, valamint számszerű költségvetési hatásukat. Mind a stabilitási, mind a konvergenciaprogramoknak legalább három évre kell előretekinteniük. A programokat először 1999-ben kellett elkészíteni és benyújtani az EU illetékes testületeinek (Bizottság, Gazdasági és Pénzügyminiszterek Tanácsa). Emellett a tagállamoknak nyilvánosságra is kell hozniuk e programokat.

Árfolyam-politika

Az árfolyam-politikai együttműködés tekintetében különbséget kell tenni az euró és az Európai Unión kívüli országok valutái, illetve az euró és az euróövezethez (még) nem kapcsolódó tagállamok valutái közötti árfolyam-politikai együttműködés mechanizmusai között.

Az előbbi illetően az eurót érintő árfolyam-politikai döntésekre vonatkozó előírások a mérvadóak. Ezek alapján az árfolyammal kapcsolatos stratégiai döntések a Gazdasági és Pénzügyminiszterek Tanácsának és az Európai Központi Banknak közös hatáskörébe tartoznak.

Az utóbbival kapcsolatban a szerződés azon követelménye a meghatározó, mely szerint „a tagállamok árfolyam-politikájukat közös érdekként kezelik”. Az árfolyam-politikai lépések egyeztetésére részben a már fent említett gazdaság- és költségvetés-politikai koordináció keretében kerül sor, részben az EKB Általános Tanácsában, amelynek az euróövezeten kívüli tagállamok jegybankelnökei is tagjai. Ugyanakkor az árfolyam-stabilitásra vonatkozó konvergenciakritérium értelmében a monetáris unióban való részvétel előfeltételeként az euróövezeten kívüli tagállamok valutáinak be kell kapcsolódnuk az euró és az euróövezeten kívüli tagállamok közötti árfolyam-mechanizmusba, az 1999 elején életre hívott ERM2-be.

A közös monetáris politika kialakítását az EKB-n belül működő, különböző témájú szakértői bizottságok (illetve ezeknek alárendelve különböző munkacsoportok) segítik. Ezekben az eurórendszer nemzeti központi bankjaiból delegált szakértők, illetve az EKB munkatársai vesznek részt.

A bizottságokban és munkacsoportokban nyílik lehetőség a nemzeti jegybankok együttműködésével történő álláspontok közös kidolgozására, és ez a közös együttműködés lehetőséget nyújt arra, hogy az egyes nemzeti bankok képviselői rendszeresen részt vegyenek az EKB munkájában.

A bizottságokban és a munkacsoportokban az eurórendszer tagjai mellett, azokon az üléseken, amelyeken az Általános Tanács feladatköre alá eső napirendi pontokat tárgyalják, az euróövezetben részt nem vevő jegybankok képviselői is részt vesznek. Ezért minden EU-tagállam nemzeti bankjának képviselői együttműködnek a KBER munkájában az adott jegybankot érintő kérdésekben.

A bizottságok és munkacsoportok munkája mellett a nemzeti jegybankok a saját országukra vonatkozóan – az illetékes nemzeti hatóságoktól vagy közvetlenül a gazdasági szereplőktől – statisztikai információkat gyűjtenek, amelyek a monetáris politikai döntések alapjául szolgálnak, illetve közgazdasági kutatásokkal is hozzájárulnak az EKB központi döntéseinek megalapozásához.

Az ily módon előkészített és a Kormányzótanács által meghatározott közös monetáris politikai döntések végrehajtásában szintén kiemelt szerepük van a nemzeti jegybankoknak. Ezek látják el az euróövezet hitelintézeteit (az EKB monetáris politikai döntései és az általa előírt monetáris politikai eszközök segítségével) a szükséges likviditással. Ezeknél helyezik el továbbá az EKB által megkövetelt kötelező tartalékokat.

Erre a feladatra regionális piacismeretük és a piacokhoz való közelségük miatt a nemzeti jegybankok a legalkalmasabbak, hiszen a hazai piacokon jelenlévő pénz- és hitelintézetek fő partnereként a már meglévő üzleti kapcsolatokra és bizalomra alapozhatnak.

AZ EURÓPAI KÖZPONTI BANK DÖNTÉSHOZÓ TESTÜLETEI

A **Kormányzótanács** tagjai az euróövezetben részt vevő tagállamok nemzeti jegybankjainak elnökei és az Igazgatóság tagjai. A Kormányzótanács fő feladata a monetáris politikai irányelvek és a végrehajtás módjának meghatározása. Emellett dönt a monetáris politikán kívüli alapfeladatokról, engedélyezi az euróbankjegyek kibocsátását, valamint az intézmény működésével kapcsolatos legfontosabb kérdések is a hatáskörébe tartoznak.

A hat főből álló **Igazgatóság** (az EKB elnöke, alelnöke és négy további tag) egyes tagjait az EU-országok állam- és kormányfői nevezik ki, egyhangú döntés alapján. Az Igazgatóság felelős a Kormányzótanácsban meghatározott monetáris politika végrehajtásáért, amelyre az euróövezetben részt vevő tagállamok nemzeti jegybankjainak közreműködésével kerül sor.

Az EKB harmadik döntéshozó testületének, az **Általános Tanácsnak** tagja minden tagállam, tehát az euróövezeten kívüli tagállamok jegybankelnökei is, valamint az Európai Központi Bank mindenkori elnöke és alelnöke. Az Általános Tanács átmeneti feladatokat lát el, amelyek közül a legfontosabb a monetáris és árfolyam-politikai koordináció az euróövezet és az abban még részt nem vevő EU-tagállamok között. Ebből következően az Általános Tanács csak addig marad fenn, amíg van olyan EU-tagállam, amely nem vesz részt az euróövezetben.

A közös monetáris politika végrehajtása során a nemzeti jegybankoknál ún. monetáris jövedelem keletkezik. Ez az euróövezetben részt vevő minden egyes jegybank esetében megegyezik a forgalomban lévő bankjegyek, valamint a hitelintézetek jegybanki betéteivel szemben fennálló pénzügyi eszközökből származó éves bevételeik és az adott nemzeti központi bank által a hitelintézetek betéteire fizetett kamatok különbségével. A nemzeti bankok e monetáris jövedelemből szerzett bevételeit minden pénzügyi év végén az EKB-ba befizetett tőkerészesedésük arányában felosztják a nemzeti jegybankok között.

Mivel az euróövezetben a bankjegykibocsátásról való döntés joga az EKB hatáskörébe tartozik, a nemzeti jegybankok ezt a feladatot tovább nem látják el. A bankjegyek tényleges kibocsátása – azaz előállítás és forgalomba hozatala – azonban az EKB megbízásából továbbra is a nemzeti jegybankok egyik központi feladata marad.

A szerződés alapján az EKB a devizaműveleteit a KBER monetáris politikai stratégiájának részeként kezeli. Az intervenciók egyrészt az euró harmadik országok valutáival szembeni devizapiaci intervenciók céljából, másrészt az ERM2-ből adódó kötelezettségek miatt szükségesek. A jegybanki intervenciók végrehajtásakor az EKB esetenként dönti el, hogy önmaga kívánja-e az intervenciót végrehajtani, vagy egyéb, az euróövezetben részt vevő nemzeti jegybank bevonásával. Az intervenciók végrehajtása céljából az EKB-nak devizatartalékokra van szüksége. Az eurórendszer hivatalos tartalékai egyrészt a nemzeti jegybankok saját tartalékaiból állnak, másrészt azokból a devizatartalékokból, amelyeket a nemzeti központi bankok az EKB és a KBER alapokmányának előírásai szerint átruháznak az EKB-ra.

Az euróövezet nemzeti jegybankjai feladatainak a bemutatása azért különösen érdekes, mivel, amikor Magyarország is bevezeti az eurót, az MNB feladatköre – az euróövezeti jegybankok egyikeként – a fentiekhez hasonló lesz.

Az euró bevezetésének előnyei

Az európai gazdasági integráció történetének ismeretében könnyen belátható, hogy a termékek és a termelési tényezők szabad áramlásának, azaz az EU egységes piaca megteremtésének logikus folytatása a közös pénz bevezetése.

Az árak átláthatóságának a növelése

Az egységes európai piac a piaci szereplők számának növekedése révén a korábbinál nagyobb versenyre kényszeríti a vállalkozásokat. A közös európai valuta pedig az egységes piac hatékonyságát képes növelni, hiszen a termelők és a fogyasztók közvetlenül össze tudják hasonlítani az egymással versengő termékek árát az egyes tagállamokban. Az árak átláthatóságának köszönhetően az olcsóbb helyen vásárolhatnak, elősegítve ezzel az árak kiegyenlítődségét. A hatékonyság növelése a piaci szereplőket nemcsak az egységes európai piacon hozhatja kedvezőbb helyzetbe, hanem a nemzetközi piacon is versenyképesebbé teszi termékeiket, szolgáltatásaikat.

A fenti előnyök ellenére az egységes pénz használata önmagában még nem tüntethet el teljesen minden árkülönbséget (az adózási különbségek és más tényezők a versenyt torzíthatják), de a megmaradó különbségek láthatóbbá válnak, és ez ösztönöz csökkentésükre vagy megszüntetésükre.

Az átváltási költségek megszűnése

További, számszerűsíthető előny származik abból, hogy az egyetlen pénz (az egységes valuta) alkalmazása révén komoly megtakarítások érhetők el, hiszen megszűnnek a különböző valuták egymásra történő átváltásával kapcsolatos költségek.

AZ EURÓ ÉS AZ ÁTVÁLTÁSI KÖLTSÉGEK

Az Európai Bizottság 1995-ben kiadott jelentése az alábbi példával érzékeltette a valutaátváltáskor felmerülő költségek jelentőségét.

Képzeld el, hogy valaki Németországból 1000 márkával a zsebében elindul, hogy körbeutazza az EU tagállamait! Minden határ átlépésekor átváltja a nála lévő pénzt az adott ország valutájára, egyébként nem költ semmit. Körutazásának végére érve kevesebb mint 500 márkával tér haza Németországba, azaz pénzének több mint felét elvitte a pénzváltók jutaléka.

Az átváltási költségek nemzetgazdasági szinten is jelentősek. Az Európai Bizottság jelentése szerint az EU összesített GDP-jének 0,3–0,4 százalékára rúgnak.

Az árfolyam-ingadozások megszűnése

Az egységes valuta alkalmazásából adódó legfontosabb előny az árfolyam-ingadozások kiküszöböléséből származik. Az országok egymás közötti gazdasági kapcsolatainak (külkereskedelem, idegenforgalom, pénzügyi folyamatok) alakulásában ugyanis fontos szerepet játszik az, hogy mennyire stabil árfolyammal számolhatnak a gazdasági szereplők az adott időszakban. Amennyiben várakozásaik szerint az árfolyam ingadozik, akkor vagy elállnak az adott gazdasági ügylettől, vagy kénytelenek költséges fedezeti ügyletekkel bebiztosítani magukat az árfolyam-ingadozás (le- vagy felértékelődés) számukra kedvezőtlen hatásai ellen. Rögzített árfolyamrendszerben ezek a veszélyek/költségek nem jelentkeznek, de ekkor sem zárható ki annak lehetősége, hogy a részt vevő országok – amennyiben a gazdasági és/vagy politikai körülmények úgy alakulnak – feladják az árfolyam rögzítését.

A pénzügyi piacok hatékonyságának a növekedése

A pénzügyi szolgáltatások terén a közös pénz további előnye, hogy az euróövezet tőkepiacain jelentős változásokat indított el. Ezek a változások a pénzügyi szektorban is a verseny erősödésével járnak, ami – a pénzügyi szolgáltatások költségeinek csökkenésével, a szolgáltatások szélesebb körű kínálatával, illetve összességében nagyobb kereslettel és kínálattal (likviditással) – növeli a piacok hatékonyságát. Ennek eredményeképpen a korábbi nemzeti piacoknál nagyobb, szélesebb, mélyebb és nyitottabb, egységes pénzügyi piac jön létre.

AZ EURÓKÉSZPÉNZ 2002. JANUÁR 1-JEI BEVEZETÉSE

Az eurót 1999. január 1-jén az Európai Unió 11 tagállamában (majd 2001. január 1-jén Görögországban) egyelőre még csak számlapénzként vezették be. Európában tehát csupán banki átutalásokkal, csekkekkel, bankkártyával – azaz minden olyan formában, ahol nincsen szükség a tényleges, „kézben fogható” pénzre – lehet fizetni. Az euróbankjegyeket és -érméket, illetve az euró váltópénzeként szolgáló centérméket egységesen, 2002. január 1-jén vezetik be az euróövezetet alkotó jelenlegi 12 tagállamban.

A „rég”i nemzeti valuták – amelyek ez alatt az euróbankjegyek és -érmék bevezetéséig terjedő átmeneti időszak alatt továbbra is használatban maradtak – csupán helyettesítik az eurót a készpénzforgalomban. Ennek az időbeli eltolódásnak a célja – a készpénz előállításának időigényessége mellett – a gazdasági szereplők fokozatos felkészítése az új közösségi pénzre. Elsőként a pénzügyi piacok tértek át, amelyek már 1999. január elsejétől Európában működnek, a készpénzforgalom euróra történő átállása ennek a folyamatnak pedig az utolsó lépése. Az átmeneti időszak alatt lehetőség van a számlapénzforgalom Európában vagy még a „rég”i nemzeti valutában történő bonyolítására, bár ez valójában csak formális megkülönböztetés, hiszen a műveletek végzésében közreműködő pénzügyintézetek természetesen Európában számolnak el egymással.

Annak ellenére, hogy az euró egyelőre nem jelent meg a készpénzforgalomban, közgazdasági értelemben természetesen már ma is az euró a monetáris unióban részt vevő 12 tagállam pénze, hiszen az euró és a nemzeti valuták közötti átváltási arányokat végérvényesen és visszavonhatatlanul rögzítették. A készpénzként használatos nemzeti valuták kizárólag az euró váltópénzeként (szaknyelven: denominációjaként) értelmezhetők, és a végérvényesen rögzített átváltási arányokat – a forint-fillér átváltáshoz hasonlóan – egyetlen piaci szereplő sem kérdőjelezi meg.

A monetáris unióban részt vevő tagállamok pontosan és részletesen kidolgozott tervvel rendelkeznek arra vonatkozóan, hogy 2002 első hetében, de legfeljebb első két hónapjában miképpen váltják majd fel az euróbankjegyek és -érmék a jelenleg használt fizetőeszközöket.

2002. január elsejétől megszűnik azon átmeneti időszak, mely lehetővé tette, hogy a számlapénzforgalom Európában vagy továbbra is a „rég”i nemzeti valutában kerüljön lebonyolításra. Ettől az időponttól kezdve a számlapénzforgalom kizárólag Európában lesz bonyolítható. A készpénzfizetést illetően, 2002. január elsejét követően – az egyes euróövezeti tagállamokban részben eltérő határidővel – lesz egy legfeljebb két hónapos átállási időtartam, amikor az újonnan bevezetett euróbankjegyek és -érmék mellett használható lesz még a nemzeti valuta is. Legkésőbb 2002. február 28-i határidővel azonban a pénzcserét minden tagállamban lezárják, és a nemzeti valuták véglegesen kikerülnek a forgalomból.

A legfeljebb két hónapos átmeneti időszakot követően az euróövezeti tagállamok jegybankjainál – egymástól eltérően – korlátlan ideig vagy legalább 10 évig az adott ország nemzeti valutájában kibocsátott bankjegyeket euróra lehet váltani. Ami az egyébként euróövezeti valuták átváltását illeti (azaz pl. Németországban a schilling vagy a líra átváltását), 2002. március 31-ig az euróövezeti tagállamok jegybankjai ingyenesen beváltanak minden euróövezeti valutát euróra.

Euróbankjegyek

Kizárólag az EKB jogosult engedélyezni az euróbankjegyek kibocsátását az euróövezeten belül és csak az EKB, illetve a nemzeti központi bankok által kibocsátott bankjegyek minősülnek törvényes fizetőeszköznek.

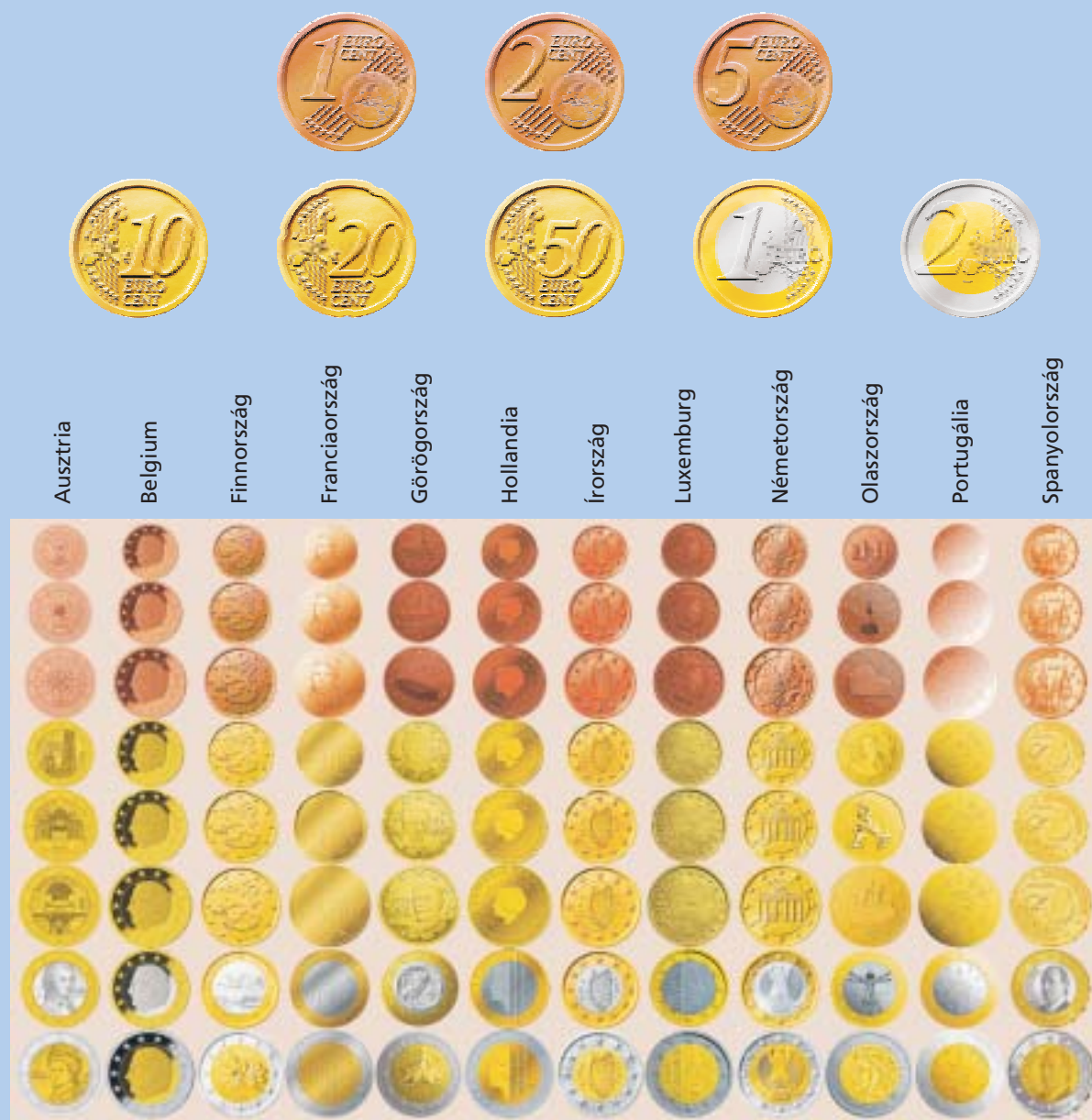
- 7 különböző címletű bankjegy létezik: 5, 10, 20, 50, 100, 200 és 500 euró.
- A bankjegyek mérete növekvő, színük különböző, vakok és gyengénlátók érdekében eltérő tapintásúak.
- Az érméktől eltérően a bankjegyek minden tagállamban mindkét oldalukon azonosak.
- A bankjegyek egyik oldala stilizált ablakokat és kapukat ábrázol (utalás Európa nyitott szellemére és kooperációs készségére), a másik oldal stilizált hidakat (utalásként a szoros kooperációra és kommunikációra Európa és a világ többi része között).
- Az ábrák a növekvő címleteken az egymást követő jelentős európai építészeti stílusokat jelképezik: 5 (klasszikus), 10 (román), 20 (gótikus), 50 (reneszánsz), 100 (barokk és rokokó), 200 (vas és üveg architektúra), 500 (modern, XX. századi építészeti).
- A bankjegyeken a 11 tagállami nyelvnek megfelelő írásmódban szerepel az „euró” szó (a görög és a latin ABC szerint), valamint az Európai Központi Bank rövidítése 5 változatban (BCE, ECB, EZB, EKP, EKT).

Euró- és centérmék

Az euró- és a centérmék kibocsátására az euróövezetbeli tagállamok jogosultak, azonban az EKB-nak jóvá kell hagynia a kibocsátandó összeget.

- 1 euró=100 cent
- 8 fajta érme létezik: 1 és 2 eurós érme, 1,2,5,10,20,50 centes érme.
- Eltérően a bankjegyektől, az érmék az egységes oldal mellett rendelkeznek egy nemzeti oldallal is. Az eltérő nemzeti oldal ellenére minden érme minden euróövezeti tagállamban törvényes fizetőeszköz.
- Az egységes oldal ábrázolja az EU-csillagokat, az érme értékét és egy, az érme értékétől függő EU-térképet (1,2,5 centes érme: Európa helye a világban; 10,20,50 centes érme: Európa mint független nemzetek csoportja; 1,2 eurós érme: határok nélküli Európa).
- Az érmék pereme a vakok és gyengénlátók érdekében különbözőképpen recézett.

Az euró bevezetésének feltételei

Mint már említettük, a Maastrichti Szerződésben meghatározott kritériumok szolgálták annak megítélésére, mely EU-tagállamok vezethetik be az egységes valutát, az eurót.

A kritériumok – amellet, hogy megkívánják az integrált piacokat és a stabil gazdasági helyzetet – két csoportra oszthatók: jogi és gazdasági követelményekre. A nemzeti jogszabályoknak (különös tekintettel a nemzeti jegybanktörvényekre) meg kell felelniük a szerződés, illetve az EKB és a KBER Alapokmánya rendelkezéseinek, másrészt a gazdaságoknak teljesíteniük kell a szerződéshez csatolt jegyzőkönyvekben pontosan megfogalmazott számszerű követelményeket, a konvergenciakritériumokat.

A jegybankokra vonatkozó jogi előírások

A nominális konvergenciakritériumok mellett az euróövezethez való csatlakozás előfeltétele a nemzeti jogszabályok és a közösségi jog közötti összhang megteremtése.

A monetáris politikára és a jegybanki működés jogszabályi kereteire igen magas szintű közösségi jogforrások vonatkoznak. A Maastrichti Szerződés külön fejezetet szentel a monetáris és gazdaságpolitikának, a szerződés szerves részét képező egyik jegyzőkönyv pedig az EKB és a KBER alapokmánya címet viseli. A közösségi előírások elsősorban a jegybanki függetlenség rendezőelve mentén szabályozzák az EKB és a KBER működését, de emellett fontos szerepet játszik a jegybank működésének átláthatósága (transzparencia) és a központi bank ellenőrizhetősége (beszámoltathatósága) is. A jegybanki függetlenség szempontjából megkülönböztethető az intézményi, személyi és a pénzügyi függetlenség.

A jegybanki függetlenség és ellenőrizhetőség nem a monetáris integráció sajátos követelménye, hanem világszerte terjedő gyakorlat. Ami a KBER, mint nemzetközi (közösségi) intézmény esetében sajátosnak tekinthető, az egyrészt az, hogy a monetáris politikáért viselt egyedüli felelősséget nemcsak a nemzeti (tagállami) kormányok és más politikai testületek vonatkozásában rögzítették, hanem a közösségi intézményekkel szemben is. Másrészt pedig az, hogy a szerződésben, illetve az EKB és a KBER alapokmányában tömören megfogalmazott követelményeket az euró bevezetését jóval megelőzően részletesen kifejtette és értelmezte mind az Európai Monetáris Intézet (az EKB jogelődje), mind pedig az Európai Bizottság, górcső alá véve az EU-tagállamok akkor hatályos jegybanktörvényeit, és szinte mindegyik tagállam esetében talált olyan rendelkezéseket, amelyek ellentétben voltak a fenti elvekkel.

A monetáris unióban 1999 elejétől részt vevő tagállamokról hozott döntés megalapozását szolgáló konvergenciajelentésekben külön fejezet foglalkozott az úgynevezett jogi konvergenciával, amely főként a tagállamok jegybanktörvényei, de esetenként más, kapcsolódó jogszabályai és a közösségi követelmények közötti összhang elérését szolgálta. Ennek érdekében 1998–1999-ben szinte mindegyik tagállamban kisebb-nagyobb mértékben módosították a jegybanktörvényt.

A SZERZŐDÉS SZERINTI JEGYBANKI FÜGGETLENSÉG

INTÉZMÉNYI FÜGGETLENSÉG

Elsődleges cél

A közösségi joganyag egyértelműen az árstabilitás fenntartását jelöli meg az egységes monetáris politika meghatározásáért és végrehajtásáért felelős KBER elsődleges céljaként. Amennyiben az nem veszélyezteti az árstabilitási célt, a KBER támogatja a Közösség általános gazdaságpolitikáit.

Ez a megfogalmazás tükrözi a monetáris politika szerepéről alkotott nemzetközi vélekedés változását is. A nemzetközi tapasztalatok ugyanis azt mutatják, hogy a monetáris politika kiszámítható, alacsony inflációval jellemezhető gazdasági környezet kialakításával segíti elő leghatékonyabban a társadalom jólétének a növekedését. A másik tényező, ami hozzájárult ahhoz, hogy a fejlett piacgazdaságok példája alapján az árstabilitás megőrzése vált a KBER elsődleges feladatává, az az a felismerés volt, hogy hosszú távon a monetáris politikának nincs hatása sem a gazdasági növekedés, sem a reálárfolyam alakulására.

Alapfeladatok

A KBER alapvető feladatai a következők:

- a Közösség monetáris politikájának meghatározása és végrehajtása;
- devizaműveletek végzése;
- a tagállamok hivatalos devizatartalékainak tartása és kezelése;
- a fizetési rendszerek zavartalan működésének előmozdítása.

Ezekon kívül az euróövezeten belül kizárólag az EKB hatásköre a bankjegykibocsátás engedélyezése. Az euróbankjegyek tényleges kibocsátását az EKB és az eurót bevezető ország nemzeti jegybankja is végezheti. Az euróérméket az euróövezetben részt vevő tagállamok bocsáthatják ki, a forgalomba hozható mennyiség meghatározásához azonban az EKB jóváhagyása szükséges.

A KBER támogatja továbbá a hatáskörrel rendelkező hatóságokat a hitelintézetek ún. prudenciális felügyeletére és a pénzügyi rendszer stabilitására vonatkozó politikáik zavartalan megvalósításában.

Feladatainak megvalósítása céljából pedig az EKB a nemzeti központi bankok közreműködésével összegyűjti a szükséges statisztikai adatokat a hatáskörrel rendelkező nemzeti hatóságoktól vagy közvetlenül a gazdasági szereplőktől. Ennek érdekében együttműködik a közösségi intézményekkel és szervekkel, a tagállamok vagy harmadik államok hatáskörrel rendelkező hatóságaival, valamint a nemzetközi szervezetekkel.

A tagállamok jegybankjainak elsődleges célja és alapvető feladatai azonosak a KBER fent bemutatott elsődleges céljával és alapfeladataival. A jegybankok az alapfeladatokon túl más feladatokat csak akkor és annyiban vállalhatnak, amennyiben az nem veszélyezteti az elsődleges cél elérését és az alapfeladatok megvalósítását.

A feladatok független módon történő ellátása

Feladataik ellátása során sem az EKB, sem a nemzeti jegybankok, sem a döntéshozó testületek tagjai nem fogadhatnak el utasítást közösségi intézménytől vagy testülettől, a tagállamok kormányaitól vagy bármely más testülettől. A közösségi intézmények és testületek, valamint a tagállamok kormányai kötelezettséget vállalnak ezen elv tiszteletben tartására, és tartózkodnak az EKB vagy a nemzeti jegybankok döntéshozó testületei tagjainak befolyásolásától.

Transzparencia és tájékoztatás

A közösségi szintű gazdaságpolitikai koordináció céljából, de az elkülönült hatáskörrel rendelkező döntéshozó testületek autonómiáját tiszteletben tartva, a szerződés arról is rendelkezik, hogy a Bizottság egy tagja és a Tanács soros elnöke – szavazati jog nélkül – részt vesz az EKB Kormányzótanácsának ülésén.

Ugyanakkor az EKB elnökét meg kell hívni a Gazdasági és Pénzügyi Miniszterek Tanácsának azon üléseire, amelyek napirendjén a KBER céljaihoz és feladataihoz kapcsolódó kérdések szerepelnek.

Bár a monetáris politika kialakításában a KBER önálló, ebbéli tevékenységében nem korlátozhatják más intézmények (sem az EU egyéb intézményei, sem a tagállamok kormányai vagy parlamentjei), de működéséről folyamatosan tájékoztatnia kell ezeket az intézményeket és a közvéleményt. Tevékenységét tehát átlátható, transzparens módon kell folytatnia. A transzparencia követelménye ugyanakkor az egyes intézmények elkülönült hatáskörének elvét tiszteletben tartva érvényesül.

A tájékoztatás tekintetében a szerződés, illetve az EKB és KBER alapokmánya az alábbiakat írja elő az EKB számára:

- Az EKB legalább negyedévente kiadott jelentések és heti gyakorisággal közzétett pénzügyi beszámolók keretében folyamatosan tájékoztatja a közvéleményt a tevékenységéről.
- Az EKB évente egyszer jelentést készít az Európai Parlament, a Gazdasági és Pénzügyi Miniszterek Tanácsa, a Bizottság és az Európai Tanács számára.
- Az EKB elnökét és az Igazgatóság többi tagját az Európai Parlament illetékes bizottságai – mind az Európai Parlament, mind az érintettek kezdeményezésre – bármikor meghallgathatják.

A jegybank és a költségvetés kapcsolata

A szerződés világosan rendelkezik a jegybank és a költségvetés kapcsolatáról, ismételten figyelembe véve, hogy ez a kapcsolat a monetáris unióban nemcsak tagállami szinten, hanem az EKB, illetve a tagállamok jegybankjai és a közösségi intézmények viszonyában is szabályozást igényel. A vonatkozó rendelkezés szerint sem az EKB, sem a tagállamok nemzeti jegybankjai nem nyújthatnak semmilyen hitelt a közösségi intézmények vagy testületek, központi kormányzatok, regionális, helyi vagy más közhivatalok, egyéb köztestületek vagy a tagállamok vállalatai részére, és nem vásárolhatnak közvetlenül ezen intézményektől általuk kibocsátott hitelviszonyt megtestesítő értékpapírokat (pl. állampapírokat).

SZEMÉLYI FÜGGETLENSÉG

A szerződés, illetve az EKB és a KBER alapokmánya részletesen szabályozza a monetáris politikai döntéshozó testületekben részt vevő jegybanki vezetők kinevezését, (esetleges) elmozdítását, megbízási idejét, továbbá rendelkezik a döntéshozatali testületek tagjai által vállalható más funkciókról is. Ezeknek a szabályoknak nemcsak a nemzeti jegybankok első számú vezetői, hanem a döntéshozó testületekben részt vevő valamennyi vezető esetében érvényesülniük kell. A döntéshozó testületek valamennyi tagjának mandátuma legalább öt év. Pozíciójukból elmozdításukra csak pontosan körülhatárolt esetekben kerülhet sor, és az ilyen helyzetekben jogorvoslati lehetőséggel rendelkeznek. A döntéshozó testületek tagjai nem vállalhatnak olyan funkciókat (pl. kormányhivatal, képviselői tisztséget, üzleti vállalkozásban való érdekeltséget), amely befolyásolhatja őket a monetáris politikai döntések meghozatalában.

PÉNZÜGYI FÜGGETLENSÉG

Az elsődleges cél, az árstabilitás elérését szolgáló jegybanki működés további garanciája, hogy a közösségi jognak megfelelően a jegybankoknak rendelkezniük kell a feladataik ellátásához szükséges pénzügyi eszközökkel. Ezért a jegybanki működés finanszírozására (a jegybankok operatív költségvetésére) sem gyakorolhatnak befolyást egyéb intézmények (pl. a tagállamok kormányai), azaz előzetesen nem határozhatják meg azt, milyen pénzügyi forrásokkal rendelkezhetnek a jegybankok. Ez a követelmény szintén az ellenőrizhetőség elvével párhuzamosan jelentkezik, hiszen az ellenőrizhetőség egyebek mellett azt is jelenti, hogy a jegybankoknak az arra illetékes hatóságokat (utólag) tájékoztatniuk kell arról, hogyan gazdálkodtak a rendelkezésükre álló pénzeszközökkel.

A gazdasági konvergenciát vizsgáló kritériumok

A gazdasági felkészültség megítélésére a már említett maastrichti konvergenciakritériumok szolgálnak. A monetáris uniót megalkotó országok esetében 1998 tavaszán a Bizottság és az Európai Monetáris Intézet számolt be a Tanácsnak az ún. konvergenciajelentésekben arról, mely országok teljesítették a kritériumokat. A résztvevők köréről ezen konvergenciajelentések alapján döntött 1998. május 2–3-án az állam- és kormányfők összetételében üléselő Tanács minősített többséggel. Ennek a döntésnek lett az eredménye, hogy 11 tagállam 1999. január 1-jén bevezette az eurót.

A MAASTRICHTI KONVERGENCIAKRITÉRIUMOK (AZ EURÓPAI KÖZÖSSÉGET LÉTREHOZÓ SZERZŐDÉS JEGYZŐKÖNYVE A KONVERGENCIAKRITÉRIUMOKRÓL)

Árstabilitás

„Az ... árstabilitási kritérium azt jelenti, hogy egy tagállam fenntartható árstabilitással és a vizsgálatot megelőző egy éves időszakon keresztül az árstabilitást illetően legjobb eredményt felmutató legfeljebb három tagállam átlagos inflációs rátáját legfeljebb 1,5 százalékponttal meghaladó inflációs rátával rendelkezik. ...”

Költségvetési fegyelem

„Az ... állami költségvetési helyzetre vonatkozó kritérium azt jelenti, hogy a vizsgálat időpontjában a tagállam nem áll a [Gazdasági és Pénzügyminiszterek] Tanács[a] által a túlzott hiány fennállásáról ... hozott határozat hatálya alatt.”

A túlzott hiány fennállását megállapító határozat meghozatala során két mutató, az államháztartási hiány, illetve az államadósság GDP-hez viszonyított alakulását vizsgálják. A közösségi előírások mindkettőre ún. referenciaértéket határoztak meg: az előbbire 3, az utóbbira 60 százalékot. Az ezeket meghaladó értékek esetében a Gazdasági és Pénzügyminiszterek Tanácsa – minősített többséggel – dönt arról, hogy fennáll-e az adott tagállamban az ún. túlzott hiány. A döntés során figyelembe vehetik, hogy

- *az államháztartási hiány ugyan meghaladja a referenciaértéket, de jelentős mértékben és folyamatosan csökkent, és elért egy, a referenciaértékhez közeli szintet, illetve a referenciaérték túllépése csak kivételes és átmeneti, és az arány közel marad a referenciaértékhez;*
- *az államadósság ugyan meghaladja a referenciaértéket, de elegendő mértékben csökken, és kielégítő ütemben közelít a referenciaértékhez.*

Árfolyam-stabilitás

„Az ... Európai Monetáris Rendszer árfolyam-mechanizmusában történő részvételre vonatkozó kritérium azt jelenti, hogy egy tagállam a vizsgálatot megelőző legalább két éven keresztül komoly feszültségek nélkül az Európai Monetáris Rendszer árfolyam-mechanizmusa által előírt normál ingadozási sávokon belül marad. Így különösen azt, hogy ugyanezen időszak alatt a tagállam saját kezdeményezésére nem értékelte le valutájának bilaterális középárfolyamát valamely másik tagállam valutájával szemben.”

Kamatkonvergencia

„A ... kamatokra vonatkozó konvergenciakritérium azt jelenti, hogy egy tagállam a vizsgálatot megelőző egy éves időszakon keresztül az árstabilitást illetően legjobb eredményt felmutató legfeljebb három tagállam átlagos nominális hosszú távú kamatát legfeljebb 2 százalékponttal meghaladó kamattal rendelkezett. ...”

GÖRÖGORSZÁG – A MONETÁRIS UNIÓ 12. TAGÁLLAMA

A monetáris unió létrehozása óta az eredetileg kívülmaradó tagállamok közül Görögországban került sor – 2001. január 1-jén – a monetáris unióhoz való csatlakozásra, az euró bevezetésére.

A 2000 áprilisában és májusában az EKB és a Bizottság által készített konvergenciajelentések megállapították, hogy Görögország immáron valamennyi konvergenciakritériumot teljesítette:

- az infláció az 1998. évi 4,5 százalékról a referenciaidőszaknak számító 1999. április – 2000. március közötti periódusban 2 százalékra, 0,4 százalékponttal a referenciaérték alá csökkent,
- a Gazdasági és Pénzügyminiszterek Tanácsa 1999 decemberében megállapította, hogy Görögországban már nem áll fenn túlzott hiány. Az államháztartási hiány GDP-hez viszonyított aránya az 1997. évi 4,6 százalékról 1,6 százalékra csökkent 1999-ben, az államadósság GDP-hez viszonyított aránya pedig 108,5 százalékról 104,4 százalékra mérséklődött. (Ez nem volt egyedi eset, hiszen a monetáris uniót létrehozó tagállamokról szóló döntés meghozatalakor az államadósság a 11 tagállam közül 8-ban túllépte a 60 százalékot, míg az államháztartási hiány egyik tagállamban sem haladta meg a 3 százalékot.)
- a görög drachma 1998 márciusától rész vett az ERM-ben, majd 1999 januárjától az ERM2-ben, és ezen időszak alatt nem került sor leértéklésre, továbbá jelentősebb ingadozásokra,
- a hosszú lejáratú kamatszint az 1998. évi 8,5 százalékról a referenciaidőszaknak számító 1999. április – 2000. március közötti periódusban 6,4 százalékra, 0,8 százalékponttal a referenciaérték alá csökkent.

A görög jegybanktörvény már korábban is megfelelt a közösségi előírásoknak. A konvergenciakritériumok teljesítésének 2000. évi értékelése során ezért június 9-én a Gazdasági és Pénzügyminiszterek Tanácsa azt a döntést hozta, hogy 2001. január elsejétől az euró bevezetésre kerülhet Görögországban is.

A monetáris unió létrehozásakor, 1999 elején négy EU-tagállam nem vezetett be az eurót:

- *Svédországban* részben a politikai szándék hiányzott a monetáris unióban való részvételhez, részben pedig az okozott gondot, hogy a svéd korona nem vett részt az árfolyam-mechanizmusban, így nem is lehetett értékelni az árfolyam-stabilitásra vonatkozó kritériumnak való megfelelést. Ráadásul a svéd jegybanktörvény néhány rendelkezése sem volt összhangban a közösségi előírásokkal.
- Teljesen más körülmények miatt került sor *Dánia* és az *Egyesült Királyság* távolmaradására. Ennek a két országnak (és csak nekik) a Maastrichti Szerződés olyan jogi lehetőséget biztosított, amely szerint nem kötelezhetők a monetáris unióba való bekapcsolódásra. Amennyiben azonban mégis a részvétel mellett döntenek, akkor természetesen ugyanúgy teljesíteniük kell a konvergenciakritériumokat, mint azon tagállamoknak, amelyek nem rendelkeznek a kívülmaradás jogi lehetőségével.
- *Görögország* volt azon ország a kívülmaradó négy tagállam közül, amely az 1998. évi vizsgálat időpontjában nem teljesítette a konvergenciakritériumok egyikét sem.

III. Felkészülés az euró bevezetésére Magyarországon

Magyarország monetáris uniós tagságának időzítése

Mivel a tagjelölt államok egyike sem rendelkezik a kívülmaradási – ún. opt-out – joggal, és a koppenhágai kritériumok kikötik, hogy az Európai Unió tagság feltétele a monetáris unióban való részvételre vonatkozó kötelezettségvállalás, a tagjelöltek, beleértve Magyarországot, csatlakozási tárgyalásaik során elkötelezték magukat, hogy az Európai Unió tagjaként gazdaságpolitikájukban a monetáris uniós tagság részvételi kritériumainak teljesítésére töreksenek. A monetáris unióban való részvétel számunkra tehát nem lehetőség, hanem kötelezettség.

A monetáris unióhoz vezető utat három szakaszra lehet bontani, és az egyes szakaszok megkezdésének az időpontja befolyásolja a monetáris uniós tagság időpontját.

A monetáris unióban való részvételünket a konvergenciakritériumok teljesítésének időzítésével tudjuk befolyásolni. A belépés optimális időzítése céljából egyfelől a feltételek teljesítésének a költségeit, másfelől a monetáris uniós tagságból származó haszon elmaradásának a költségeit kell megvizsgálni.

Az euró bevezetése feltételeinek teljesítése költségekkel jár. Egyrészt felmerülnek az átállás egyszeri, többnyire technikai költségei, amelyek az euróövezet tagállamainál is megfigyelhetők az euróra való átállásuk folyamán. Ezek a költségek alapvetően függetlenek a belépés időpontjától. Másrészt felmerülnek a maastrichti kritériumok teljesítéséből adódó, nemzetgazdasági költségek is. Tekintettel arra, hogy Magyarország számára jelen pillanatban az inflációs krité-

A MONETÁRIS UNIÓHOZ TÖRTÉNŐ CSATLAKOZÁS HÁROM SZAKASZA

1. Az EU-tagság előtti szakasz: e szakaszban kell a csatlakozás feltételeként teljesíteni a koppenhágai kritériumokat, meg kell hozni a szükséges törvénymódosításokat, liberalizálni kell a tőkeműveleteket, valamint a konvergenciakritériumok teljesítése érdekében előrettekintő gazdaságpolitikát kell folytatni.

2. Az EU-tagságtól az euró bevezetéséig terjedő szakasz: Magyarország formálisan részt vesz a GMU harmadik szakaszában, ám a monetáris unióban még nem vesz részt. Mindazonáltal, a hazai gazdaság- és árfolyam-politikát össze kell hangolni az Európai Unió többi tagállamával, az MNB a Központi Bankok Európai Rendszerének a tagjává, a jegybankelnök az EKB Általános Tanácsának tagjává válik. Mint a monetáris uniós részvétel mellett elkötelezett országnak törekedni kell a konvergenciakritériumok teljesítésére, Magyarország esetében különös tekintettel az infláció csökkentésére. Az árfolyam-kritérium teljesítésének előfeltételeként be kell kapcsolódnia az ERM2-be.

3. Az euró bevezetését követő szakasz: Magyarország belép a monetáris unióba és az euróövezet tagjává válik, az euró felváltja a forintot mint törvényes fizetőeszközt, és ezzel az euróövezet egységes monetáris politikája érvényesül Magyarországon is. Az MNB elnöke az EKB Kormányzótanácsának teljes jogú tagjává válik, és az MNB részt vesz az egységes monetáris politika végrehajtásában.

rium teljesítése tűnik a legnagyobb kihívásnak, főképpen az inflációcsökkentés költségeit kell figyelembe venni. Az infláció leszorítása a kritérium által megszabott szintre ugyanis azzal járhat, hogy a gazdaság növekedési üteme néhány évre a potenciális növekedési ütem alá süllyed. Mindemellett azonban fontos szem előtt tartani, hogy az infláció mértékének a csökkentése természetesen nem csupán a maastrichti kritériumok teljesítése miatt fontos, hiszen, mint bemutatottuk, a gazdaság érdeke megkívánja a kiszámítható, alacsony inflációs rátát. Kimutatható továbbá, hogy minél később történik meg az inflációcsökkentés, a beragadó inflációs várakozások miatt a gazdasági növekedési ütem csökkenéséből adódó költségek annál jelentősebbek lesznek.

Az inflációs várakozásoknak döntő szerepe van az inflációcsökkentés költségeinek a meghatározásában. Az, hogy az inflációs várakozások mennyire rugalmasan reagálnak az inflációcsökkentő politikára, nagyban függ az infláció múltbeli pályájától. Minél hosszabb ideig ragad be az infláció egy viszonylag magas szinten, annál nehezebben fognak csökkenteni inflációs várakozásaikon a piaci szereplők és annál költségesebb lesz az inflációcsökkentés. Éppen ezért az inflációcsökkentés ütemezésének az érve a mihamarabbi monetáris uniós tagság mellett szól.

A monetáris uniós belépés időzítésének kérdésénél meg kell továbbá vizsgálni, milyen hosszú távú előnyei, illetve milyen esetleges költségei vannak a monetáris uniós tagságnak. A tartós hasznok és költségek különbségeként kialakuló, a GDP százalékában kifejezett növekedési többlet nagysága kulcsfontosságú tényező, ha a monetáris unióba való belépés optimális időpontját kívánjuk meghatározni.

Az euró magyarországi bevezetésének hosszú távú hasznai

A monetáris uniós tagság a Gazdasági és Monetáris Uniót bemutató fejezetben említett általános előnyök, illetve speciálisan hazánk, mint felzárkózó állam helyzetéből adódóan várhatóan több csatornán keresztül pozitívan fog hozzájárulni a magyar gazdaság hosszú távú növekedési rátájához. De emellett elképzelhető, hogy az euró bevezetéséből adódóan felmerülhetnek esetleges hátrányok is.

Csökkenő reálkamatok okozta növekedési többlet: A monetáris unióhoz való csatlakozás következtében csökkeni fognak a hazai reálkamatok, aminek pozitív hatása lesz a gazdasági növekedésre. A reálkamatok két okból csökkenhetnek: egyrészt a szigorú uniós költségvetési előírások miatt csökkennie kell a közösségi szektor eladósodásának. Másrészt a közös valuta bevezetésével megszűnik a magyarországi befektetések árfolyamkockázata, illetve csökken az inflációs bizonytalanság, ami a reálkamatokra is mérséklően hat, hiszen nem kell a bizonytalanságból fakadó felárat fizetnie a hitelfeltevőnek. A reálkamatok csökkenésének hatására a fizikai és a szellemi tőkébe történő magán- és a közösségi szektor beruházásai feltehetőleg növekedni fognak, és ez emeli hosszú távú növekedési rátánkat is.

Tranzakciós költségek megszűnéséből adódó nyereség: A saját valuta fenntartása tranzakciós költségekkel jár. Ezek a tranzakciós költségek elsősorban a bankok és más pénzügyi közvetítők által a külföldi fizetőeszközök forintra vagy más külföldi fizetőeszközre való átváltása fejében az ügyfeleknek felszámí-

tott jutalékok, vételi- és eladási árkülönbözetek formájában merülnek fel. Ide tartoznak azok a „házon belüli” költségek is, melyeket a devizaügyletekben érintett vállalatok az ezen ügyletek miatt szükséges külön adminisztráció és kockázatkezelés miatt kénytelenek viselni. Az átváltási költségek a háztartások és vállalatok számára költségeket, a bankok számára viszont bevételt jelentenek. Az átváltási költségek megszűnése azonban nem egyszerű jövedelemátcsoportosítást jelent a bankszektorról a vállalatok és háztartások felé, hiszen a pénzváltási tevékenység egy részének megszűnésével felszabadulnak olyan termelő erőforrások, melyek eddig lényegében egy adminisztratív korlátozás (saját valuta használata) által voltak lekötve. Ez az erőforrás-újraelosztás a GDP magasabb növekedési ütemét fogja okozni.

Az élénkülő külkereskedelem okozta többletnövekedés: A közös valuta a külkereskedelem bővülésén keresztül is emelheti a magyar gazdaság növekedési ütemét. A közös valuta külkereskedelembővítő hatása mögötti érvek az árfolyam-ingadozás, illetve a különböző valuták külkereskedelmi fizetésekben való használatának tranzakciós átváltási költsége, mint kereskedelmet akadályozó tényezők megszűnésére épülnek. A bővülő külkereskedelem növekedésélnkítő hatását pedig a technológiai transzfer, a szaktudás átvétele, a növekvő verseny és egyéb, a nagyobb külkereskedelemből származó, a növekedésre pozitív hatást gyakorló tényezők magyarázzák.

Az önálló monetáris és árfolyam-politika feladása: Az önálló monetáris és árfolyam-politika elvesztését sokan az euró bevezetésének – nehezen számszerűsíthető – költségei közé sorolják. Az árfolyam-politika eszközei elvben alkalmasak az országspecifikus sokkok kezelésére. Magyarország esetében azonban erről a gazdaságpolitikai eszközzől való lemondás nem jár komoly veszteséggel. Ennek oka egyrészt az, hogy mivel Magyarország külkereskedelme mélyen integrált az euróövezetbe, termelési szerkezete pedig kellően sokoldalú, az euróövezetet és Magyarországot a többi euróövezeti tagállamtól lényegesen eltérően érintő, úgynevezett aszimmetrikus sokkok valószínűsége csekély. Aszimmetrikus sokkokat okozhat a feltörekvő országokat övező bizalom ingadozása is, ezt azonban általában éppen a saját valuták fenntartása hívja életre. Az euró bevezetésével az ilyen „fertőződés” típusú sokkok lehetősége kizárta válik. A másik ok, hogy a nominális árfolyam változásai a magyar tapasztalatok szerint rendkívül gyorsan megjelennek a hazai árakban. Így a versenyképességi szempontból releváns reálárfolyam befolyásolása egyébként is csak korlátozottan áll a gazdaságpolitika rendelkezésére. Természetesen az euró bevezetése után sem lehet teljesen kizárni aszimmetrikus sokkok előfordulását. Ezek kisimítása azonban a sokk által érintett, hitelképes piaci szereplők számára a közös valuta bevezetése után jóval egyszerűbb.

A saját pénz kibocsátásából származó bevétel elvesztése: A saját valuta fenntartása esetén az állam a pénzkibocsátásból eredő, ún. seigniorage bevételhez jut. A monetáris unióban való részvétellel ez a bevétel értelemszerűen a nemzeti jegybanktól átkerül a KBER-hez, és csak onnan kerül visszaosztásra az euróövezeti tagállamok számára előre meghatározott szabályok alapján. Ezek a szabályok az adott tagállam lakosságát és gazdasági teljesítményét veszik figyelembe. A nemzetgazdasági szintű nettó seigniorage veszteség számításakor ezt a várható visszaosztott jövedelmet kell összevetni azzal a bevétellel, amit – ugyanolyan gazdasági növekedési és inflációs teljesítmény (azaz ugyanolyan arányú pénzkibocsátás mellett) – a saját valuta fenntartása esetén realizálna az állam.

A hasznok és az esetleges költségek számbavétele alapján el lehet mondani, hogy a tartós hasznok a Magyar Nemzeti Bank becslése szerint évente a GDP 0,3–1%-ával haladják meg a tartós költségeket, azaz a monetáris unióba való belépés minden egyes évvel való halasztása ekkora veszteséget jelent az országnak.

A fentiek eredményeképpen EU-csatlakozásunkat követően célszerű megcélozni a mielőbbi monetáris uniós tagságot. Ezért, amennyiben a bevezetőben elmondottak alapján a 2004. januári EU-csatlakozást feltételezzük, és szigorúan értelmezzük az európai árfolyam-mechanizmusban eltöltendő két év követelményét, leghamarabb 2007-ben léphetnénk be a monetáris unióba. Amennyiben azonban a két éves árfolyam-mechanizmusban való részvételt magában foglaló árfolyam-stabilitási kritériumot az Európai Unió döntéshozói a korábban, más országok (Olaszország, Finnország) esetében mutatott rugalmassággal kezelik, azaz figyelembe veszik a formális ERM2 tagság előtt bizonyított árfolyam-stabilitást, lehetőség lenne akár már a 2006-os monetáris uniós tagságra is.

A monetáris uniós tagság feltételeinek teljesítése

A már EU-tagállam, de az euróövezethez még nem kapcsolódó Magyarországra vonatkozni fognak mindazon közösségi előírások, amelyek a tagállamok egymás közötti gazdaságpolitikai koordinációjának tartalmi elemeit és intézményi kereteit rögzítik. A konvergenciakritériumok teljesítését ebben az időszakban már formálisan is azoknak az Európai Unión belüli gazdaságpolitikai felülvizsgálati mechanizmusoknak a kereteiben értékelik majd, amelyek fontosabb elemeit a Gazdasági és Monetáris Unió című fejezetben ismertettük. Az euróövezeten kívüli többi tagállam konvergenciaprogramjához hasonlóan a magyar programnak is arra kell irányulnia, hogy a követendő gazdaságpolitika alapozza meg a nominális konvergenciát. A Stabilitási és Növekedési Egyezmény értelmében az államháztartásban középtávon egyensúlyközeli helyzetet kell előirányozni, és ezzel a célkitűzéssel, valamint az ár- és árfolyam-stabilitás céljával összhangban kell alakítani a tervezett költségvetési, monetáris és árfolyam-politikát.

A hiteles konvergenciaprogram megvalósítása és a gazdasági teljesítmény javulása (a versenyképesség növelése, szerkezetváltás, a hatékonyság javulása) révén nyílik majd lehetőség a maastrichti kritériumok tartós teljesítésére.

A közösségi előírások alapján a Bizottság és az EKB két évente elkészítik konvergenciajelentéseiket az euróövezeten kívüli tagállamok helyzetéről, de a szóban forgó tagállam a két jelentés közötti időszakban is kérheti ilyen jelentés elkészítését. Az EU intézményei (a Gazdasági és Pénzügyminiszterek Tanácsa, az Európai Parlament és a tagállamok állam- vagy kormányfőiből álló Tanács) éppúgy ezen konvergenciajelentések alapján foglalnak állást, illetve döntenek majd hazánk monetáris unióhoz való kapcsolódásáról, mint ahogy 1998 tavaszán tették az eurót 1999 elejétől bevezető tagállamok esetében. Az egyetlen különbség az eljárásban, hogy a végső döntést nem a tagállamok állam- és kormányfőiből álló Tanács, hanem a Gazdasági és Pénzügyminiszterek Tanácsa fogja meghozni. Görögország esetében már a gyakorlatban is sor került arra, hogy a fenti foratókönyv alapján egy, kezdetben az euróövezeten kívüli EU-tagállam a konvergenciakritériumok teljesítése eredményeképpen csatlakozhatott a monetáris unióhoz.

A KONVERGENCIAMUTATÓK MÉRÉSÉVEL KAPCSOLATOS FELADATOK

A maastrichti konvergenciakritériumok magyarországi teljesülésének mérését jelenleg még megnehezíti, hogy a magyar mutatószámok nem harmonizálnak az EU statisztikai hivatala, az Eurostat módszertani ajánlásaival, és ezért közvetlenül nem összehasonlíthatók az európai mutatókkal.

A módszertani változtatások leginkább az inflációra és az államháztartásra vonatkozó mutatókat érintik. Az árfolyam-kritérium teljesülését az ERM2 részvételt megelőzően egyáltalán nem tudjuk megítélni. Módszertani problémáktól mentes ugyan a hosszú távú kamatalakulás megítélése, nem hagyhatjuk azonban figyelmen kívül a hosszú távú állampapírok hazai piacának rövid múltját.

Az inflációs ráta

Az inflációs rátára vonatkozó konvergenciakritérium teljesülésének ellenőrzése feltételezi a különböző országok fogyasztói árindexének összehasonlíthatóságát. A módszertani különbségek kiküszöbölése végett szükség volt harmonizált fogyasztói kosarak meghatározására, hogy a tagállamok harmonizált fogyasztói árindexének (HICP) eltérései kizárólag a valódi árváltozásokat, valamint a fogyasztói szokásokban meglévő eltéréseket tükrözzék. A HICP bevezetésével az EU-országokban összehasonlítható alapokra helyezték a fogyasztói árindex számítását: nagyrészt egységesítették a figyelembe vett árak és szolgáltatások körét, meghatározták a minimális mintavételi követelményeket, azonos képleteket alkalmaznak.

Magyarország a csatlakozási tárgyalások során vállalta, hogy statisztikai rendszerét összhangba hozza az Eurostat módszertani előírásaival. Ennek megfelelően a saját nemzeti fogyasztói árindexünk mellett – az Eurostat-tal közösen meghatározott – harmonizált fogyasztói árindexet is számolnunk kell. Ez azt jelenti, hogy a jelenlegi magyar fogyasztói kosár mellett ki kell alakítani a magyar harmonizált fogyasztói kosarat is.

Az államháztartásra vonatkozó mutatók

Az államháztartás statisztikájában 1995-től a Nemzetközi Valutaalap által alkalmazott elszámolási rendszert (GFS) követjük. Ez a rendszer más rendezőelvekre épül, mint az ún. Nemzeti Számlák Rendszere, amit az Eurostat alkalmaz az államháztartás számbavételekor. Az áttérés a hazai államháztartási statisztika Nemzeti Számlák Rendszerében történő készítésére egyrészt azt eredményezi majd, hogy megváltozik az államháztartás statisztikai köre, másrészt az elszámolásokban az eredményszemlélet kerül előtérbe, harmadrészt változás lesz abban is, milyen típusú tételek befolyásolják a deficitet.

Hosszú távú kamatok

A hosszú távú kamatok alakulását a konvergenciakritériumok vizsgálatánál a tízéves állampapírok átlagos hozama alapján ítélik meg.

A magyar államkincstár 1999 eleje óta bocsát ki 10 éves lejáratra állampapírokat. Mivel ezen értékpapírok piaca csak nemrégiben alakult ki, kezdetben az állampapír-állomány és a likviditás meglehetősen alacsony volt. Azóta viszont a 10 éves állampapírok piaca jelentős fejlődésen ment keresztül.

Mint láthattuk a Gazdasági és Monetáris Uniót bemutató fejezetben, a monetáris uniós tagság követelményeit jogi és gazdasági kritériumokra lehet bontani. Míg a jogi feltételnek, amely a nemzeti jegybankra vonatkozó szabályok átvételéből áll, már a mai napon szinte teljes mértékben megfelelünk, a gazdasági kritériumok terén még több tekintetben nem felel meg Magyarország.

A jogi kritériumnak való megfelelés bemutatása érdekében egyfelől áttekintjük a Magyar Nemzeti Bank jelenlegi státuszát és működésének jogi keretfeltételeit. Másfelől, mivel jelenleg az adósság- és költségvetési deficit kritériumok teljesíthetősége sokkal kevésbé tűnik problematikusnak, mint az inflációs, illetve az árfolyam-kritériumok együttes teljesíthetősége, a jogi megfelelést követően a gazdasági konvergenciát vizsgálva e két kritérium teljesítésére térünk ki részletesen.

Az MNB jogi státusza az uniós követelmények tükrében

Az 1924-ben alapított Magyar Nemzeti Bank hosszú, változatos múltra tekinthet vissza. 1987. január 1-jével, a rendszerváltást két évvel megelőzően Magyarországon ismét visszaállt a klasszikus, piacgazdaságokra jellemző kétszintű bankrendszer. A kereskedelmi banki funkciók MNB-től történő leválásával egyidejűleg lehetővé vált a kereskedelmi bankok önálló intézményi fejlődése, és egy tiszta profilú, kizárólag a monetáris politikáért felelős jegybank kialakítása. A piaci intézményrendszer fejletlensége miatt a rendszerszerű átállás azonban csak fokozatosan, évek alatt mehetett végbe. Ennek az átállásnak az alapköve az MNB-ről szóló első, már akkor szellemében és részleteiben az Európai Unió gyakorlatához közel álló, 1991. évi LX. törvény volt.

Az első jegybanktörvényt a hatálybalépése óta eltelt majdnem egy évtized alatt többször módosították. 1994-ben és 1996-ban átfogóan, de volt néhány kisebb terjedelmű, de fontos változást hozó kiigazítás is. Mindezek azt a célt szolgálták, hogy az MNB tevékenységi körét megtisztítsák a nem tipikus központi banki tevékenységektől, és így a jegybank konfliktusoktól, zavaró tényezőktől mentesen tudjon fő feladatára, a monetáris politika meghatározására és megvalósítására összpontosítani. A nem jegybanki tevékenységeit az MNB átadta egyéb intézményeknek.

Annak ellenére azonban, hogy az MNB működése és annak törvényi szabályozása már e módosítások következtében is megfelelt egy modern jegybanktól elvárható követelménynek, sőt nagymértékben megfelelt az uniós előírásoknak, szükség volt további módosításokra. Az Európai Unióhoz való csatlakozásnak ugyanis jogi szempontból előfeltétele a jegybanki függetlenségnek a szerződésben meghatározott módon való biztosítása az MNB-törvényben. E célkitűzés érdekében, 2001 júliusában egy új jegybanktörvény, a 2001. évi LVIII. törvény lépett hatályba, amely egy évtized után felváltotta az 1991. évi LX. törvényt. Ez az új jegybanktörvény megfelel mindazoknak a függetlenségi követelményeknek, amelyeket a szerződés az EU-tagállamok jegybankjaival szemben támaszt.

Hazánk EU-csatlakozásakor, illetve a monetáris unióba való belépésünkkor ugyanakkor további módosításokra lesz szükség az MNB-törvényben. Az EU-tagság időpontjával léphetnek hatályba azok a rendelkezések, amelyek az MNB-nek a KBER-be való szervezeti integrálódását szabályozzák, és a jegybanktörvényben már most is meglévő rendelkezéseknek a többi tagállam érintett in-

tézményeire való kiterjesztését szolgálják. Az euróövezetbe való belépéskor szükségessé váló módosítások pedig az MNB megváltozó hatáskörének, jogosítványainak és kötelezettségeinek jogszabályi rögzítését szolgálják (pl. a jegybanktörvényben az önálló, független monetáris politika folytatását és az eszközök szabad megválasztását kimondó rendelkezéseket felváltja a közös, EKB által irányított monetáris politika kialakításában és megvalósításában való részvétel hasonlóképpen módosul a kizárólagos pénzkibocsátást kimondó rendelkezés, az árfolyam-politikai kompetencia stb.)

A jegybanktörvény mellett – tekintettel a jegybank speciális funkciójára – a legalapvetőbb rendelkezéseket, az MNB jogállását és feladatait az Alkotmány tartalmazza. Az Alkotmány kimondja, hogy az MNB alapvető feladata külön törvényben meghatározott módon törvényes fizetőeszköz kibocsátása, a nemzeti fizetőeszköz értékállóságának a védelme, a pénzforgalom szabályozása. Rögzíti továbbá, hogy az MNB elnökét a köztársasági elnök hat évre nevezi ki, és az MNB elnöke a bank tevékenységéről közvetlenül az Országgyűlésnek tartozik beszámolási kötelezettséggel.

AZ MNB VEZETŐI ÉS DÖNTÉSHOZÓ TESTÜLETEI

Elnök: az MNB élén elnök áll, hatéves időtartamra – a miniszterelnök javaslatára – a köztársasági elnök nevezi ki (illetve menti fel). A felmentés lehetséges eseteit a törvény szigorúan körülhatárolja.

Alelnökök: az elnök mellett az MNB-nek legalább három, legfeljebb öt alelnöke lehet. Kinevezésük hat évre szól. A kinevezési javaslatot az MNB elnöke teszi meg, amit – egyetértése esetén – a miniszterelnök terjeszt a köztársasági elnök elé. Az elnökhöz hasonlóan az alelnökök felmentésére is csak a törvény által szigorúan szabályozott módon kerülhet sor.

Monetáris tanács: az MNB legfőbb monetáris politikai irányítószerve. Szükség esetén bármikor összehívható, de havonta legalább két alkalommal ülésezik. Legalább hét, legfeljebb kilenc tagú testület, a tagok megbízatásuk időtartama alatt munkaviszonyban állnak az MNB-vel. Tagjai egyfelől az MNB elnöke és alelnökei, másfelől olyan további tagok, akiket a köztársasági elnök nevez ki (az alelnökök esetében alkalmazott eljárással). A monetáris tanács határozatképes, ha tagjai közül legalább öt jelen van, a határozatokat egyszerű szótöbbséggel hozza, szavazategyenlőség esetén az elnök, illetve akadályoztatása esetén az őt helyettesítő alelnök dönt.

Igazgatóság: a monetáris tanács döntéseinek a végrehajtásáért és az MNB működésének irányításáért felelős. Legalább négy, legfeljebb hat tagú testület, amelynek az elnök és az alelnökök a tagjai. Az igazgatóság határozatképes, ha tagjai közül legalább három jelen van, a határozatokat a jelenlevők egyszerű többségével hozza, szavazategyenlőség esetén az elnök akadályoztatása esetén az őt helyettesítő alelnök dönt.

Közyűlés: fő feladata az alapszabály megállapítása és módosítása, az alaptőke meghatározása, a mérleg- és eredménykimutatás megállapítása, a könyvvizsgáló megválasztása, visszahívása, valamint a könyvvizsgáló díjazásának a megállapítása.

AZ MNB FÜGGETLENSÉGÉT BIZTOSÍTÓ ÚJ, 2001. ÉVI LVIII. JEGYBANKTÖRVÉNY

INTÉZMÉNYI FÜGGETLENSÉG

Elsődleges cél

Míg az 1991. évi LX. törvény alapján az MNB alapvető feladata a nemzeti fizetőeszköz belső és külső vásárlóerejének a védelme volt, az új jegybanktörvény már az uniós jogyagnak megfelelően az MNB elsődleges céljaként az árstabilitás elérését és fenntartását jelöli meg. Emellett a jegybank elsődleges céljának veszélyeztetése nélkül, a rendelkezésére álló monetáris politikai eszközökkel támogatja a kormány gazdaságpolitikáját. Az új jegybanktörvény szerint az MNB elsődleges célja teljes mértékben megfelel az uniós követelménynek, az egyetlen megfogalmazásbeli különbség, hogy az új jegybanktörvény az árstabilitás elérését is célul tűzi, igazodva a jelenlegi makrogazdasági feltételekhez.

Alapfeladatok

Az MNB alapfeladatai a KBER jegybankjainak a feladataival összhangban a következők:

- a nemzeti fizetőeszköz értékállóságának védelme érdekében meghatározza és megvalósítja a monetáris politikát,
- kizárólagosan jogosult bankjegy- és érmekibocsátásra, az MNB által kibocsátott bankjegy és érme a Magyar Köztársaság törvényes fizetőeszköze,
- hivatalos deviza- és aranytartalékokat képez és kezeli azt,
- a devizatartalék kezelésével és az árfolyam-politika végrehajtásával kapcsolatban devizaműveleteket végez,
- kialakítja és szabályozza a belföldi fizetési és elszámolási rendszereket, támogatja azok biztonságos és hatékony működését,
- a feladatai ellátásához szükséges statisztikai információkat gyűjt és tesz közzé,
- támogatja a pénzügyi rendszer stabilitását, valamint a pénzügyi rendszer prudenciális felügyeletére vonatkozó politika kialakítását és hatékony vitelét.

Akárcsak a KBER jegybankjai esetében rögzítésre került a jegybanktörvényben is, hogy az MNB egyéb tevékenységet – jogszabályban meghatározott felhatalmazás alapján – csak elsődleges célja és alapvető feladatai teljesítésének veszélyeztetése nélkül folytathat.

A feladatok független módon történő ellátása

Bár az MNB önálló felelősséget visel a törvényben meghatározott feladatainak ellátásáért, természetesen egyéb intézményekkel is kapcsolatban áll. A jegybanktörvény feladata, hogy rendezze a jegybanknak és ezekkel az intézményekkel (nevezetesen a Parlamenttel, a kormánnyal és az egyes minisztériumokkal, a pénz- és tőkepiacot felügyelő szervekkel) fennálló kapcsolatait. Különösen a kormányzati szervekkel való kapcsolat szabályozása lényeges a jegybank működése szempontjából, hiszen ez biztosítja azt, hogy az MNB rövid távú politikai érdekek által nem befolyásolva, függetlenül alakíthassa ki monetáris politikáját. Az új jegybanktörvény az előzőhöz képest jelentős változásokat hozott az MNB számára, ami lehetővé teszi, hogy monetáris politikáját még függetlenebb módon irányíthassa.

Míg az előző jegybanktörvény előírta, hogy az MNB a rendelkezésére álló monetáris politikai eszközökkel támogatja a kormány gazdaságpolitikai programjának a megvalósulását, az új jegybanktörvény már egyértelműen kifejezésre juttatja, hogy a jegybank kizárólag az elsődleges feladatának (az árstabilitás elérésének és fenntartásának) veszélyeztetése nélkül támogathatja a kormányzati gazdaságpolitikát.

További jelentős változás az MNB és a kormány kapcsolatában, hogy az új jegybanktörvény a kormánnyal és a kormányzati szervekkel való kapcsolattartás esetében a kölcsönös tájékoztatás és információnyújtás kötelezettségének előírására helyezi a hangsúlyt. Ezzel szemben az előző jegybanktörvényben még az szerepelt, hogy az MNB szervesen részt vesz a kormány gazdaságpolitikai programjának a kialakításában. Ez a feladat azonban magában hordozta egyben a programért vállalt felelősséget is, holott a független jegybank semmilyen felelősséget nem vállalhat a gazdaságpolitika kialakításáért. Az új jegybanktör-

vény azon közösségi előírásoknak is eleget tesz, amelyek kizárják, hogy a monetáris politikai döntésekről a jegybanknak előzetesen meg kelljen állapodnia a kormánnyal. Tekintettel arra, hogy a monetáris politika sem önmagáért való, nem mozoghat légüres térben, hanem csak a gazdaságpolitikával összhangban, a törvény az intézmények közötti vélemények megvitatására természetesen lehetőséget biztosít, de egyben egyértelművé teszi a monetáris politika és a gazdaságpolitika elhatárolását oly módon, hogy az előbbi a jegybank, az utóbbi a kormány feladata.

Az MNB és a költségvetés kapcsolata

Míg 1991 előtt a költségvetési hiány finanszírozása úgy történt, hogy az állam az MNB-től hitelt vett fel, azóta fokozatosan csökkent az állam jegybanki hitelfelvételének lehetősége, mert a jegybanktörvény évről évre kisebb mértékű hitelnyújtást tett lehetővé. Ezt fokozatosan felváltotta a tőkepiacról állampapír formájában történő finanszírozás. A jegybanktörvény 1996-os módosítása a kincstári egységes számla részére fenntartott likviditási hitelelőhelyre korlátozta a központi költségvetés jegybank által történő finanszírozásának formáját (valójában ennek az eszköznek az igénybevételére 1995 óta egyetlen alkalommal sem került sor), egyben előírta, hogy az MNB csak a másodlagos piacon vásárolhat állampapírt. 2001. január elsejétől pedig a likviditási hitel lehetősége is megszűnt, amivel a jegybanktörvény tökéletesen megfelel a közösségi követelményeknek.

Transzparencia és tájékoztatás

A jegybanktörvény a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően megadja a tájékoztatási kötelezettség alapvető kereteit:

- Az MNB a monetáris folyamatok alakulásáról és alapvető feladatai körébe tartozó egyéb lényeges kérdésekről legalább negyedévente jelentést készít és tesz közzé.
- Az MNB elnöke az MNB tevékenységéről és monetáris politikájáról évente beszámol a Parlamentnek, illetve a Parlament is kérhet eseti tájékoztatást.
- Az MNB a kormány, illetve a minisztériumok részére a monetáris folyamatok alakulásáról és alapvető feladatai körébe tartozó egyéb lényeges kérdésekről eseti információt nyújt.

SZEMÉLYI FÜGGETLENSÉG

Már a régi jegybanktörvény is tartalmazta a legfontosabb személyi függetlenséget biztosító feltételeket, de az új törvényben még konkrétabban megfogalmazásra kerültek a döntéshozók (monetáris tanács) hivatalból történő elmozdításának esetei. Az elnökön és az alelnökökön kívül a monetáris tanács többi tagjára is kiterjesztették az addigi három év helyett a hatéves hivatali időt, illetve rögzítésre került, hogy jegybanki feladataikkal összeférhetetlen más elkötelezettségük vagy érdekeltségük nem állhat fenn – azaz nem lehetnek parlamenti vagy helyi önkormányzati képviselők, nem tölthetnek be kormányhivatali, és sem tulajdonosként, sem alkalmazotként nem állhatnak kapcsolatban a vállalkozói szférával.

PÉNZÜGYI FÜGGETLENSÉG

A jegybanktörvény részletesen szól az MNB jövedelemszabályozásáról, konkrétan meghatározza a jegybank és a központi költségvetés között a nyereség vagy veszteség elszámolásának szabályait. Az MNB bevételei és ráfordításai alapján számított eredményéből a törvény által meghatározott osztalékot a központi költségvetésbe fizet be. Az MNB 2003-tól osztalékfelőleget a költségvetésnek nem fizethet, amennyiben pedig a tárgyévi veszteségének összege az eredménytartalékot meghaladja, a költségvetés a különbözetet (az eredménytartalék javára) megtéríti.

Az MNB működésével kapcsolatos pénzügyi ellenőrző feladatokat az Állami Számvevőszék látja el. Az Állami Számvevőszék jogosult azt ellenőrizni, hogy az MNB a jogszabályoknak, az alapszabálynak és a közgyűlés határozatainak megfelelően működik-e. Jogköre azonban természetesen nem terjed ki az alapvető jegybanki feladatok vizsgálatára.

Az új monetáris és árfolyam-stratégia

Új inflációcsökkentési politika és az árfolyamrendszer ERM2-konform átalakítása

Mint szó volt róla, Magyarország számára elsősorban az árstabilitási kritérium teljesítése, azaz az inflációcsökkentés ütemezése jelent kihívást a monetáris unió felé vezető úton. Kis nyitott gazdaságként ugyanakkor hazánkban az inflációcsökkentési folyamatban meghatározó szerepet játszik az árfolyam-alakulás. Tekintettel arra, hogy a konvergenciakritériumok közül az egyik kifejezetten az árfolyam-politikai rendszer jellegére, illetve az árfolyam-alakulásra vonatkozik, az árfolyam-alakulás által erőteljesen befolyásolt inflációcsökkentési folyamat során figyelemmel kell lenni az EU árfolyamrendszerével, az ERM2-vel való összeegyeztethetőség követelményeire is.

AZ ERM2 ÁRFOLYAM-MECHANIZMUS

1979-ben a tagállamok közötti árfolyam-politikai együttműködés erősítésére létrehozták az Európai Monetáris Rendszert. Ennek egyik központi eleme a tagállamok valutái közötti árfolyam-ingadozások mérséklése céljából kialakított árfolyam-mechanizmus (ERM) volt. Az ERM-ben a részt vevő államok egymással szemben bilaterális középárfolyamokat határoztak meg, és vállalták, hogy a piaci árfolyamokat a középárfolyamhoz képest egy $\pm 2,25$ százalékos (néhány résztvevő ország esetében ± 6 százalékos) ingadozási sávban tartják. Az ingadozási sávot 1993 augusztusától ± 15 százalékra szélesítették. A középárfolyamok kiigazításához minden részt vevő ország beleegyezése szükséges volt. A bilaterális középárfolyamoknak a meghatározott sávokon belül tartása a részt vevő tagállamok jegybankjainak a feladata volt.

A GMU harmadik szakaszának kezdetén az euróövezetbe tartozó tagállamok valutáinak egymással szembeni árfolyamát visszavonhatatlanul rögzítették. Így indokolatlanná vált az ERM eredeti formában való fenntartása. Helyébe 1999 elejétől egy új árfolyam-mechanizmus, az ERM2 lépett. Ebben a rendszerben az euró kitüntetett szerepet játszik. Az új árfolyam-mechanizmusban nincsenek bilaterális középárfolyamok, hanem az euróövezeten kívüli tagállamok valutáinak középárfolyamát az euróhoz képest állapítják meg, és az ERM2-ben részt vevő országok jegybankjai, valamint az EKB arra vállaltak kötelezettséget, hogy az adott valuta piaci árfolyamát az ingadozási sávon belül tartják. Az árfolyamrendszerben résztvevő jegybankok (beleértve az EKB-t is) részéről ez a kötelezettségvállalás ahhoz a feltételhez kötődik, hogy ne veszélyeztesse elsődleges céljukat, az euróövezeten belüli árstabilitást. Az ingadozási sáv ± 15 százalék maradt, de az EKB-val kötött megállapodás alapján lehetőség van arra, hogy ennél szűkebb sávot alkalmazzanak, amennyiben az adott tagállam gazdasági helyzete, a konvergencia felé történő előrehaladása azt indokoltá teszi.

Az euróövezeten kívüli EU-tagállamok közül az Egyesült Királyság és Svédország nem él az ERM2-ben való részvétel lehetőségével. A tagság ugyan önkéntes, de mivel az árfolyam-stabilitásra vonatkozó konvergenciakritérium teljesítése az árfolyam-mechanizmushoz való kapcsolódáshoz kötődik, a monetáris unióban való részvétel csak akkor lehetséges, ha azt megelőzően az adott tagállam valutája bekapcsolódik az ERM2-be. Jelenleg csak a dán korona vesz részt az új árfolyam-mechanizmusban. Piaci árfolyama a központi árfolyamhoz képest $\pm 2,25$ ingadozási sávban mozoghat az euróval szemben (2000. december 31-ig – mielőtt felváltotta az euró, egy ± 15 százalékos ingadozási sávban a görög drachma is részt vett az ERM2-ben).

2001 májusa óta – a jegybanknak az új jegybanktvényben meghatározott elsődleges célját szem előtt tartva, az árfolyamrendszer ERM2-vel összeegyeztethető irányú átalakítását és az árfolyam hatékony inflációcsökkentési eszközként való felhasználását előirányozva – több lépésben sor került a korábbi árfolyam- és monetáris rendszer átalakítására. E lépések következtében 2001 októberétől a magyar árfolyamrendszer teljes mértékben megfelel az ERM2-követelménynek, ugyanakkor a korábinál nagyobb szabadságot és rugalmasságot biztosít a jegybank számára törvényben rögzített elsődleges célja – az árstabilitás elérése és fenntartása – megvalósítására.

Az új monetáris és árfolyam-politikai rendszerre való áttérés magában foglalta az árfolyamsáv kiszélesítését és a csúszó leértékelés megszüntetését, a teljes körű devizaliberalizációt, valamint az inflációs célkitűzés rendszerének bevezetését:

- 2001. május 3-tól az MNB és a kormány közös megegyezéssel – átmenetileg megtartva a csúszó leértékelés 0,2%-os havi ütemét – kiszélesítette a forint euróval szembeni árfolyamának ingadozási sávját $\pm 15\%$ -ra,
- 2001. június 18-i hatállyal sor került a még fennálló tőkekorlátozások eltörlésére,
- 2001 júniusában a jegybank meghirdette az inflációs célkitűzés rendszerét,
- végül 2001. augusztus 21-én a kormány és az MNB döntött az előre bejelentett csúszó leértékelés rendszerének megszüntetéséről október 1-jei hatállyal.

A monetáris politika jelenlegi rendszerében tehát a forint-euró árfolyam a devizapiaci kereslet és kínálat alapján $\pm 15\%$ -os széles árfolyamsávban ingadozhat az MNB által meghatározott középárfolyam körül. Mindaddig, amíg a forint árfolyama a sáv széleit nem éri el, az MNB nem kíván közvetlenül beavatkozni alakulásába. Szemben a szűk sávós, előre bejelentett csúszó leértékeléses árfolyamrendszerrel, ahol a piaci inflációs várakozások koordinálására a leértékelési ütem csökkentésének mértéke, illetve időzítése szolgált, a széles árfolyamsávban a jegybank inflációs előrejelzése vette át az inflációs várakozások befolyásolásának szerepét. Az inflációs célkövetés rendszerében az MNB a monetáris politikáját úgy kívánja alakítani, hogy a kormánnyal egyetértésben meghatározott és előre bejelentett inflációs célja teljesüljön. A monetáris politika szükséges szigorát a jegybank inflációs prognózisa, pontosabban annak a célértékhez viszonyított nagysága mutatja. Ha az előre jelzett infláció meghaladja a kitűzött célt, a monetáris feltételek szigorítása, ha elmarad tőle, azok lazítása várható.

A magyar gazdaság nyitottsága és a nominális árfolyamnak a várakozásokban játszott szerepe következtében az MNB és a kormány által közösen meghatározott inflációs cél teljesülésében továbbra is kiemelt szerepet játszik a forint euróhoz képesti árfolyama. A piaci árfolyam alakulását azonban a széles sávon belül már csak közvetve képes befolyásolni a jegybank. Az új rendszerben az árfolyam-befolyásolás fő eszköze a jegybanki kamatok változtatása. A nominális árfolyam felértékelődése az MNB várakozásai szerint kedvező hatással lesz az inflációcsökkentés folyamatára: egyrészt a felértékelődés közvetlenül mérsékelni fogja az inflációt az importált termékek áremelkedésének visszafogásán keresztül, másrészt a felértékelődés mérsékelően hat a piaci versenyen keresztül az importtal versengő belföldi előállítású termékek árnövekedése esetében is.

Ami az inflációs célkitűzés teljesítését illeti, annak érdekében, hogy Magyarország a fent megnevezett 2004–2005-ös referenciaidőszakra teljesítse az inflációra vonatkozó maastrichti kritériumot, az MNB az inflációs célkövetés rendszerében egy több évre szóló, fokozatos, de határozott inflációcsökkentési

program megvalósításával törekszik az árstabilitásnak gyakorlatilag megfelelő inflációs szint elérésére. E céllal összhangban, az MNB a kormánnyal egyetértésben, 2001 decemberére 7%-osra prognosztizálta az inflációt, 2002 decemberére pedig a 4,5%-os inflációs szint elérését tűzte ki. A meghirdetett inflációscsökkentési pálya körül az MNB 1%-os toleranciasávot hirdetett meg. A jegybank a monetáris politika eszközeivel közvetlenül e kitűzött inflációscsökkentési pálya megvalósítására törekszik. Prognózisokat készít az infláció várható alakulására, és ha a prognózis szerint a gazdaság nem a meghirdetett inflációs célnak megfelelő pályán halad, megváltoztatja a monetáris kondíciókat.

A JEGYBANKI KAMATPOLITIKA HATÁSA

A jegybank legfontosabb eszköze az irányadó kamatok megváltoztatása. Az irányadó kamat változása közvetlen módon hat a rövid pénzügyi kamatok alakulására, és a jövőbeli kamatokra vonatkozó várakozások változásán keresztül megváltoznak a háztartások fogyasztási megtakarítási döntéseit, illetve a vállalkozások beruházási döntéseit befolyásoló forintkamatok is. A kamatemelés hatására így csökken a fogyasztás, mérséklődik a beruházási kereslet is, ami végső soron az infláció mérséklődését eredményezi.

A jegybanki kamatemelés hatására nemcsak a piaci kamatlábak változnak meg, hanem a pénz és tőkepiaci befektetők számára is vonzóbbá válnak a forintban denominált befektetési lehetőségek, ezért a forint árfolyama is felértékelődik. Fontos hangsúlyozni, hogy a jegybanki kamatlépések által kiváltott árfolyamváltozás nagysága előre nem látható, elsősorban a pénz- és tőkepiaci szereplők várakozásai fogják meghatározni. A forint árfolyamváltozása az importtermékek árát megváltoztatva közvetlenül befolyásolja az infláció alakulását. Ezen túlmenően hatással van a hazai termékek keresletére is, mivel – amíg a hazai árak nem alkalmazkodnak – a külföldi termékek relatíve olcsóbbá válnak mind a belföldi, mind a külföldi vásárlók számára. E közvetett és közvetlen csatornákon keresztül van lehetősége a jegybanknak arra, hogy a kitűzött célnak megfelelően befolyásolja a gazdasági szereplők inflációs várakozásait.

A jegybanki kamatlépések – fenti összefüggések alapján – általánosan megfigyelhető hatásai a gyakorlatban a gazdaságok méretétől, nyitottságától, a pénzügyi közvetítőrendszer fejlettségi szintjétől függően különböző erősséggel érvényesülnek az egyes csatornákon keresztül. Magyarország esetében – kis, nyitott ország lévén – az inflációscsökkentési folyamatban feltehetőleg nagyobb mértékben hat a kamatlépések árfolyamon keresztül érvényesülő – közvetett – hatása, mint a makrogazdasági keresletet alakító – közvetlen – hatás. Az utóbbi érvényesülésének hatékonyságát egyebek mellett a magánszektor (mind a vállalkozói szféra, mind a lakosság) nemzetközi összehasonlításban még mindig relatíve alacsony eladósodottsága is korlátozza.

A jegybanki kamatlépések a különböző csatornákon keresztül hosszabb időszak alatt fejtik ki inflációra gyakorolt hatásukat, becsléseink szerint legalább másfél év múlva tükröződik csak a kamatlépések teljes hatása. Ezért a jegybanknak a jövőben várható folyamatok alapján kell meghoznia mai lépéseit. Ez azért nehéz, mert a jövőben várható folyamatok alakulásáról csak előrejelzéseink vannak. Ezt a problémát az MNB azzal próbálja meg áthidalni, hogy megpróbálja a legszélesebb nyilvánosság számára elérhetővé tenni prognózisait, és a monetáris lépések mögött meghúzódó megfontolásokat.

Kihívások az új rendszerben

A versenyképesség változása

A sávszélesítést követően a forint a várakozásoknak megfelelően felértékelődött. Ennek következtében a nettó exportáló vállalatok egy része a felértékelődés következtében rövid távon rosszabb jövedelmezőségi helyzetbe került, profitabilitásuk, illetve az ott foglalkoztatott munkaerő jövedelmének növekedési üteme rövid távon csökkenhet. A felértékelődés hatására ugyanis a Magyarországon termelt árukért külföldi partnereiknek több külföldi devizát kell fizetniük a változatlan forintárért, ami a vállalatok versenyképességét csökkenti. Emellett – tekintve, hogy az importtermékekre a fordított mechanizmus hat –, a belső termelő vállalatok hirtelen erősebb külföldi versennyel szembesülnek, hiszen a forintfelértékelődéssel a külföldi devizák a forinttal szemben egyben leértékelődnek.

Figyelembe kell azonban venni, hogy az inflációcsökkentés sikerének esetében a reálárfolyam a csökkenő infláción keresztül a jövőben korrigálódni fog, az exportáló vállalatok jövedelmezőségének jelenlegi romlása tehát átmeneti jelenségnek bizonyul majd. Ezen túl, az árstabilitás elérése tartósan javíthatja a vállalkozások hitelhez jutási esélyeit, és csökkentheti annak reálkamat-költségeit, hiszen a magas és változó infláció okozta bizonytalanság megszűnésével csökken a banki hitelezés kockázata.

Emellett a sávszélesítéssel és ennek a versenyképességre gyakorolt hatásával szorosan összekapcsolódott egy további monetáris politikai intézkedés, a devizakorlátozások teljes körű felszámolása, amire 2001 júniusában került sor. Mivel a széles árfolyamsáv és az ennek következtében bizonytalanabb jövőbeli forintárfolyam felveti annak szükségességét, hogy a külkereskedelemben részt vevő vállalatok az árfolyam változásának így megnövekvő kockázata ellen ún. fedezeti ügyleteket köthessenek, és biztosítsák üzleteiket az árfolyamingadozással szemben, a devizaliberalizáció teszi lehetővé az árfolyamkockázat kivédésére köthető ügyleteket.

A sávszélesítés mellett az is a mielőbbi liberalizáció mellett szólt, hogy a szabad tőkeáramlás, illetve a teljes konvertibilitás megteremtése az Európai Unió egyik alapköve, ennek megfelelően az uniós tagság egyik alapfeltétele. Ez teszi ugyanis lehetővé, hogy az egységes piacon a tőke a leghatékonyabb felhasználókhöz áramoljon. A tőkeáramlások korlátozása megakadályozná, hogy az európai vállalati szféra ki tudja használni az egységes európai piacon rejlő hatékonysági előnyöket, hiszen kontinentális méretekben szinte lehetetlen egy vállalatot úgy irányítani, hogy a pénzügyi források nem csoportosíthatók át szabadon a vállalat egyes telephelyei között. Ez rontaná az európai gazdaság versenyképességét.

Ami a liberalizáció gazdasági feltételeit illeti, időközben azok is lehetővé tették a korlátozások teljes körű felszámolását anélkül, hogy a gazdaság komoly kockázatoknak lenne kitéve. Egyrészt Magyarországon az 1990-es évek bankkonszolidációjának és privatizációjának következtében a bankrendszer kellően szilárdná vált ahhoz, hogy a teljesen konvertibilis forint mellett is zökkenőmentesen működjék. Másrészt a gazdaságpolitika hitelessége is lényegesen megerősödött az elmúlt években, és jelenleg az egyik legkedvezőbb a felzárkózó gazdaságok közül. Harmadrészt, általában elmondható, hogy közeledve az Európai Unióhoz való csatlakozáshoz és a monetáris unióban való részvételhez, a forint iránti bizalom egyre nő, és az árfolyama elleni spekuláció veszélye csökken, hiszen a külföldi befektetők Magyarországra egyre inkább, mint „Európai Unió” tagállamra tekintenek. Ráadásul az árfolyamsáv kiszélesítése miatt eleve jelentősen csökken a forint árfolyama elleni spekuláció veszélye.

A KONVERTIBILIS FORINT

Magyarországon a rendszerváltás után bekövetkező sorozatos devizaliberalizációs lépéseket követően, 2001 nyarán feloldásra kerültek a devizatörvényben fennálló legutolsó köztötségek is.

Míg természetesen a forint marad a törvényes fizetőeszköz, és ezt kötelező fizetőeszközként elfogadni, a devizaliberalizációval lehetőség nyílt immár külföldi fizetőeszköz elfogadására is. Így pl. turisták fizethetnek dollárral, márkával (illetve 2002 januárját követően euróval) de belföldiek is fizethetnek legálisan egymásnak vagy akár szerződéseket is köthetnek külföldi pénznemben. Lehet továbbá kiutazáskor korlátlan mennyiségű forintot kivinni az országból vagy valutát behozni, akadály nélkül lehet külföldi részvényeket, éven belüli lejáratú értékpapírokat vásárolni, lehetővé vált az éven belüli hitelnyújtás külföldiek részére és hitelfelvétel külföldiektől forintban és devizában egyaránt, külföldi bank és egyéb pénzügyi szolgáltatások igénybevétele, forintszámlanyitás külföldön, forintátutalás külföldre, illetve külföldről, konvertibilis deviza, értékpapír, pénzügyi és áruháztól eszköz ajándékozása közeli hozzátartozói körön kívül is. Külföldiek számára pedig lehetővé vált az éven belüli lejáratú, belföldi kibocsátású eszközökbe történő befektetés (pl. kincstárjegyek), illetve forint átutalás külföldre, illetve külföldről.

A forint teljes konvertibilitása a szabad átváltás útjában álló jogi akadályok, korlátozások eltávolítását jelenti. A külföldi gazdasági szereplők (pénzváltók, kereskedők stb.) ugyanakkor természetesen saját gazdasági megfontolásaik alapján döntenek a konvertibilis forint elfogadásáról. A konvertibilitás megteremtését követően sem várható tehát, hogy pl. a magyar turisták külföldi utazásaik során forintban fizetnek majd a külföldi szolgáltatások igénybevételekor. Hasonlóképpen egy belföldi gazdasági szereplő sem köteles elfogadni nem forintba szóló fizetőeszközt, amennyiben úgy véli hogy, számára az nem gazdaságos.

A külső egyensúly és finanszírozásának várható alakulása

Azáltal, hogy a felértékelődés következtében a behozatal olcsóbbá, a kivitel drágábbá vált, feltehető, hogy nő a külkereskedelmi és a folyó fizetési mérleg hiánya, és elképzelhető, hogy emelkedik az ország külső adóssága. Kritikus kérdés a felértékelődés azon mértékének a megtalálása, amely mellett a külső egyensúlyhiány kezelhető, ugyanakkor a felértékelő árfolyam-politika sikeresen alkalmazható az infláció leszorításában. A forint felértékelődésére a vállalati szektor rendkívül jó versenyképessége mellett került sor, ezért a közeljövőben nem várható a külső egyensúly drasztikus romlása. Közép- és hosszabb távon pedig figyelembe kell venni, hogy hiteles monetáris uniós elkötelezettség esetén Magyarország a belépésig tartó szakaszban a jelenleginél valamivel nagyobb hiányt is megengedhet magának a finanszírozási kockázat emelkedése nélkül.

A monetáris unióban való részvétel közeledte, a hiteles konvergencia azért csökkenti a folyó fizetési mérleg hiányának jelentőségét, mert az egységes valuta bevezetésével megszűnik az eredeti probléma, azaz a hiány finanszírozása és fenntarthatósága. A konvergenciafolyamat hitelessége ugyanakkor nem független a külső egyensúlyi pozíció alakulásától, azaz a monetáris uniós tagságot megelőzően a fizetésimérleg-korlát semmiképpen nem tűnik el teljesen.

A költségvetési politika közreműködése az infláció csökkentésében

Lényegében az árfolyamrendszer megválasztásától függetlenül a monetáris politika mellett a költségvetési politikára is fontos szerep hárul az infláció csökkentésében. Egyrészt a költségvetési politikának a rá vonatkozó maastrichti kritériumok (költségvetési hiány, államadósság) teljesítése érdekében is fegyelmezettnek kell lennie a referenciaidőszakban és azt megelőzően. Másrészt fegyelmezett költségvetési politikára van szükség azért is, hogy a felértékelődő árfolyam ellenére se ütközzön a gazdaság a lazuló, de továbbra is fennmaradó külső egyensúlyi korlátba, azaz a folyó fizetési mérleg hiánya ne öltön fenntarthatatlan mértéket. Harmadrészt nagyon fontos, hogy a költségvetési politika a közvélemény számára is jól láthatóan támogassa a jegybanknak az infláció csökkentésére irányuló törekvéseit, azaz a gazdaságpolitikának szorosan koordinálnak kell lennie az inflációcsökkentő program megvalósítása során.

A koordinált költségvetési és monetáris politika javítja az inflációcsökkentési program hitelességét, kedvezően hat az inflációs várakozásokra így végső soron csökkenti az infláció leszorításának költségeit, és lerövidíti az ehhez szükséges időt. Az inflációcsökkentés költségeit tovább enyhíti és a külső egyensúlyi korlátot lazítja, ha a költségvetési és monetáris politika koordinációjának a monetáris unió iránti hiteles és jó előre bejelentett kormányzati elkötelezettség ad keretet.

Összegzés

Európai integrációnk kiemelkedő fontosságú lépése, az Európai Unióhoz való csatlakozásunk nem csupán önmagáért való cél. Akárcsak a majdani tagság, már az arra való felkészülés is fokozza a magyar gazdaság rugalmasságát, s ezáltal a gazdaság teljesítőképességét. A versenyképesség javítása és a fenntartható gazdasági növekedés ugyan a gazdaságpolitika önálló céljai, de teljes mértékben összhangban állnak az Európai Unió tagsági követelményeivel és feltételeivel. Mindebből következik, hogy az e célok megvalósításához elengedhetetlen gazdasági lépések megtétele nem kizárólag az EU-tagság reményében történik, hiszen a nyugat-európai szinthez való felzárkózást biztosító, fenntartható növekedési pályának, az életszínvonal javításának és az ország jóléte emelésének az alapfeltételét is jelentik.

Európai integrációnk másik jelentős eseménye lesz Magyarország részvétele a monetáris unióban. Tekintve, hogy Magyarország már a csatlakozási tárgyalások során elkötelezte magát a mielőbbi monetáris uniós tagságra, illetve a részvételi kritériumok teljesítésére, maga a részvétel nem is kérdéses, csupán a tagság időpontja.

A monetáris uniós tagság jogi követelményei az új jegybanktörvény hatályba lépésével nagyrészt teljesültek. A hátralévő jogszabály-módosítások ennél jóval kisebb horderejűek, a jegybanktörvény tekintetében az EU-tagság intézményes vonatkozásainak kezelését, továbbá az MNB-nek a monetáris uniós tagságból adódóan megváltozó jogosítványait és kötelezettségeit érintik.

A konvergenciakritériumok által megszabott gazdasági feltételek teljesítése a monetáris uniós tagság célkitűzése nélkül is a magyar gazdaságpolitika érdekében áll, a tagság optimális időzítésénél csupán a feltételek teljesítésének a költségeit kell számba venni. Kimutatható, hogy a magyar gazdaságpolitika számára legnagyobb kihívást jelentő árstabilitási kritériumnak való megfelelést feltételező inflációcsökkentés gazdasági költségei – a beragadó inflációsvárakozások miatt – idővel egyre nőnek, így az inflációcsökkentés ütemezésének az érve a mihamarabbi monetáris uniós tagság mellett szól.

Az árstabilitási kritérium teljesítése érdekében az MNB – a fegyelmezett költségvetési politika támogatásával – inflációs célkövetéses rendszerében egy több évre szóló, fokozatos inflációcsökkentési tervet alakított ki, amely a 2004/2005-ös referenciaidőszakra biztosítani fogja a kritérium által megkívánt inflációs szintet. Az új monetáris politikai rendszer keretében kialakított +/-15%-os ingadozási sáv, euróhoz rögzített árfolyamrendszer már jelenleg teljes mértékben megfelel az Európai Unió árfolyam-mechanizmusában való részvétel feltételeinek.

Ez tehát azt jelenti, hogy amennyiben 2004-es EU-csatlakozással számolunk, és addigra teljesítjük az árstabilitási, kamat- és költségvetési kritériumot, az európai árfolyam-mechanizmusban eltöltött minimum két éves tagságot követően monetáris uniós tagságunk 2007-től (vagy kedvező esetben akár már 2006-ban) megvalósulhat, és Magyarországon is bevezetésre kerülhet a közös európai valuta, az euró.

